

Kalaallit Nunaanni Namminersorlutik Oqartussat

Siunissami Kalaallit Nunaanni utoqqaat

Naalakkersuisut utoqqaat pillugit periusissiaat 2012 - 2015

Ilaqutariinnermut, Kultureqarnermut, Ilageeqarnermut Naligiissitaanermullu
Naalakkersuisoqarfik

Septembari 2012

Siulequt

Naatsorsueqqissaartarfiup inuit amerlassusissaannik siumut naatsorsuineranni ersippoq, ullumi inuiaqatigiit utoqqartamik amerleriarnissaat naatsorsuutigisariaqaraat. Taakkuupput utoqqaat, Nunatta atugarissaarnissaata qularnaarnissaanut tunniussaqaarnikut, utoqqalinerminnilu aningaasaqarnermikkut toqqissisimanissaminnik pisariaqartitamikkullu isumagineqarnissaminnik qularnaaruttariaqartut. Utoqqaat - inuutissarsiutinik ingerlatsisut amerleriarnerinik illuatungilerneqanngitsumik - amerliartornerisa nassatarivaat, kissaatigineqartut naapertorlugit utoqqarnut atugarissaartitsinissap piginnarnissaata aningaasaqarniarnikkut unamminartoqarnera.

Naalackersuisut utoqqaat pillugit periusissiaq manna aqqutigalugu unamminartut pineqartut saqqummiuppaat, inuiaqatigiinnilu utoqqaat iluaqutissaannik ineriartortitseqqinnissamut nalerassat tikkuarlugit. Naalackersuisut takorluugaraat, utoqqaat namminneq oqartussaaqataanermikkut akisussaaqataanermikkullu pitsaasumik inuuneqassasut, inuiaqatigiillu isumassuineq, ataqqinassusilimmik utoqqartut inuunissamut pisariaqartoq, neqeroorutigissagaat.

Naalackersuisut siunissami unamminartut innuttaasut ammaffigalugit pissuseqarfigiumavaat, utoqqaallu pillugit periusissiaq ilusilersorumallugu, sapinngisamik annertunerpaamik innuttaasut inuuneq pitsaasoq pillugu kissaataannut naapertuuttumik. Naalackersuisut innuttaasut kissaataat pisariaqartitaallu paasiumallugit misissuititsipput. Misissuinerup inerneru periusissiamut ilaapput.

Immikkoortut pingaarnerit ilagaat, innuttaasut amerlanerit namminneq akisussaaqataanissaat namminnerlu soraarnerussutisiaminnut akileeqaataanissaat. Taamaammat Naalackersuisut inassutigaaat kingusinnerusukkut suliuunaartalernissamut kaammattuutaasunik suliniuteqartoqassasoq aammalu inassutigalugu soraarninngornissamut pinngitsoorani ileqqartoqartarsinnaanera.

Aamma periusissiami tikkuarneqarput pissutsit suli erseqqissaaffigisariaqartut, peqqinnissaqarfik kommunillu suleqatigalugit, assersuutigalugu utoqqarnik isumaginninnermut illussaqaarnermullu tunngasut.

Naalackersuisut kissaatigaat pilersaarusoqqinnermut atatillugu utoqqaat ilisimassusiat iluatigineqassasoq, utoqqaallu pingaartitaat eqqortutullu isigisaat ataqqineqassasut. Qangaaniilli ilaqutariinni pingaartitat, kalaallit kulturiannut ilisarnaqutaasut ataavartinneqassapput, taamaammallu ilaqutariittut ataqatigiittuarnissaq qularnaartuartariaqarpoq. Qangaaniilli pingaartitat oqaatsillu ataavartinnissaannut utoqqaat isumalluutaapput aamma qanga pisunik, maanna pisunik siunissamillu ataqatigiilersitsisuullutik.

Neriuppunga utoqqaat pillugit periusissiaq tassaassasoq inerisaanissamut ataqatigiissaarinissamullu sakkussaq, kissaatigineqartutullu utoqqaat iluaqutissaannik inerisaanissamut tunaartaassasoq. Aammattaaq neriuppunga periusissiap, attuumassuteqartut tamarmik akornanni, inuiaqatigiinni utoqqartatta namminneq peqataallutik ataqqinassusilimmillu inooqataanissaasa qanoq qularneqarnissaat pillugu pitsaasumik oqallinneq pilersissagaa.

Mimi Karlsen, Ilaqutariinnermut, Kultureqaarnermut, Ilageeqarnermut Naligiissitaanermullu Naalackersuisoq

Imai

1. Aallaqqaasiut	4
1.1 Piffissami ungasinnerusumi atugarissaarnissaq pigissaarnissarlu.....	4
1.2 Utoqqarni inuuneq nalilik	4
1.3 Kulturip pingaaruteqarnera	5
2. Utoqqaat pillugit periusissiami takorluugaq	7
3. Utoqqaat naleqartumik inuuneqarnissaannik qulakkeerunneqassapput	8
3.1 Naleqartumik inuuneq.....	8
3.2 Killiffik aamma unamminartut.....	9
3.2.1 Aningaasaqarnermik inuunermillu naammagisimaarinnittut	9
3.3 Utoqqaat naleqartumik inuuneqarnissaat pillugu anguniakkat.....	11
3.3.1 Nammineq inuuneqarnermut sunniuteqarneq	11
3.3.2 Utoqqarni isumalluutit inuiaqatigiinnit iluatigineqassapput.....	11
3.3.3 Kikkut tamarmik ilinniagaqarnerat	12
3.4 Iliuusissat utoqqaat naleqartumik inuunerannik siuarsaasussat	12
3.5 Inerniliineq.....	12
4. Inuttut akisussaaneq pensioninullu nammineq akileeqataaneq.....	14
4.1 Pensionit pilersuinerlu.....	14
4.2 Killiffik unamminartullu	15
4.3 Inuttup akisussaanerup pensioninullu akiliutit annertunerunissaat pillugit anguniakkat	19
4.3.1 Pensionimut annertunerusumik ileqqaagaqarneq.....	19
4.3.2 Ukiutigut kingusinnerusukkut tunuarnissamut kajumissaatit.....	21
4.3.3 Utoqqalinersiuteqalernissamut ukiut qaffanneri	23
4.4 Iliuusissat inuttut akisussaanerup pensioninullu nammineq akiliutinut siuarsaasut	23
4.5 Inerniliineq.....	24
5. Utoqqaat sapinngisamik sivilunerpaamik nammineersinnaanerit	25
5.1 Utoqqaat suliaqartut nammineq inuunerup akisussaasut namminerlu aalajangiisinaasut	25
5.2 Killiffik unamminartullu	25
5.3 Sapinngisamik sivilunerpaamik imminut napatissinnaanerup naleqqiullugu anguniagaq iliuusissarlu	28

5.5 Inerniliineq.....	29
6. Utoqqarnut inissiat naammattut.....	30
6.1 Utoqqarnut inissiat utoqqaat pisariaqartitaannut naleqqussarsimasut	30
6.2 Killiffik unamminartullu	30
6.2.1 Namminersorlutik Oqartussat kommunillu akornanni nammagassat agguaannerat	31
6.3 Utoqqarnut inissiat naammattuunerinik qulakkeerinnittoq anguaniagaq	34
6.3.1 Nammineq angerlarsimaffigisami najugaqarsinnaanngitsunut utoqqarnut paaqqinniffiit naammattut.....	34
6.3.2 Paaqqinneriaatsini najugaqarfinnilu allani utoqqaat najugaqarnissaannut periarfissat.....	34
6.4 Naammattunik utoqqarnut inissiaqarnissaq qularnaarumallugu iliuusissat.....	34
6.5 Inerniliineq.....	35
7. Utoqqaat puigortalersimasut siusissukkut naleqquttumillu tapersersornissaasa qulakkeerneqarnera	36
7.1 Amerliartuinnartut puigortalerput	36
7.2 Killiffik unamminartullu	36
7.3 Utoqqaat puigortalersimasut pillugit anguniakkat.....	37
7.3.1 Utoqqaat puigortalersimasut, nammineq angerlarsimaffiminni najugaqarsinnaajunnaartut, najugaqarnissamut neqeroorummik tulluartumik qulakkeerineq	37
7.3.2 Pissaanermik atuineq pillugu inatsisit	37
7.3.3 Oqartussaqaarfiit pineqartut akornanni suleqatigiinneq.....	38
7.4 Utoqqaat puigortalersimasut siusissukkut naleqquttumillu tapersersornissaasa qulakkeerneqarnera pillugu iliuusissat	38
7.5 Inerniliineq.....	38
8. Inerniliineq.....	40
Ilangussaq 1.....	42
Ilangussaq 2.....	64

1. Aallaqqaasiut

1.1 Piffissami ungasinnerusumi atugarissaarnissaq pigissaarnissarlu

Akilerartarnermut atugarissaarnermullu ataatsimiititaliarsuaq isumaliutissiissummini utoqqarnut tunngasut aamma atugarissaarnikkut siunissami unammisassat sammivai. Akilerartarnermut atugarissaarnermullu ataatsimiititaliarsuup inerniliussaanni, Naalakkersuisullu september 2012-imi pilersaarusaannut: "Siunissarput – illit uangalu akisussaaffipput. 2025-p tungaanut" ilaasuni, utoqqarnut tunngasut annertuumik iluarsartuuteqqinnissaat siunnersuutaavoq. Pilersaarut taanna ilaatigut utoqqarnut tunngasut pillugit ersarissunik anguniagassaqarlunilu suliniutissaqarpoq. Pilersaarummi tunngaviuvoq maannakkut utoqqarnut tunngatillugu ingerlatsineq pingaaruteqartutigut arlalitsigut naammangimmat, ilaatigut eqqarsaatigineqarsimanani utoqqaat amerliartuinnartut pilersorneqartussaammata aamma utoqqarnik isumassuinermit peqqinnissakkullu sullissinermit atuisinnaassallutik.

Naatsorsueqqissaartarfiup innuttaasut amerlassuseriligassaannik siumut naatsorsuinerisigut naatsorsuutigineqarpoq utoqqaat 64 sinnerlugit ukiullit 2025-mi 42 %-imik amerleriarsimassasut. Inuiaqatigiit atugarissaartut taamaattumik aningaasaqarnikkut annertuumik unammisassaqarput. Peqatigisaanik aamma siunissami utoqqaat nutaanik neqeroorfigineqartariaqassapput atugarissaarnikkullu neqeroorutit pitsaanerulersinneqartariaqarlutik. Aammattaaq ilimagisariaqarpoq peqqinnissaqarfiup ingerlataqarfiata iluani katsorsaariaatsit nutaat kingunerisaannik aningaasartuutit qaffakkumaartut.

Pisortat innuttaasunut utoqqaanerusunut neqeroorutaannut aningaasaqarnikkut unamminartut peqatigisaannik paasinarpoq isumassuinermit pitsaassusilimmik pilersuisoqarnissaanik suli kissaateqartoqartoq, taamaalilluni inuuneq nalilik aamma inuunerup naleqqulluurtumik naggersernissaa innuttaasunut tamanut qulakkeerneqarluni. Kikkunnut tamanut inuunerup nalillip qulakkeernissaanut peqatigisaanillu inuiaqatigiit aningaasaqarnikkut unammisassaanut naammassinninniarnermi naammassisaqarsinnaassutsimut, isumassarsisinnaanermut il.il. annertuumik piumasqaateqarpoq.

1.2 Utoqqarni inuuneq nalilik

Innuttaasumi ataatsimi inuunermit nalilik pinngitsoorani allamut aamma taamaattariaqanngilaq. Tassami "inuuneq pitsaasoq" sunaanersoq inunnut ataasiakkaat pissuserisaannut tunngasuuvoq.

Nunami maani atugarissaarnikkut sullissinernut toqqammaviliinissamut Naalakkersuisut akisussaapput. Innuttaasoq taassumalu aalajangeeqataasinnaanera namminerlu aalajangiisinnaatitaanera ataqqillugu Naalakkersuisut kissaatigaat utoqqarnut sullissinerit neqeroorutilli eqaatsuussasut. Ikiorneqarnissap apequtaatinnera sapinngisamik minnerpaamiissaaq.

Imaassinnaavoq utoqqalinermit ajunngitsumik inuunissamut, Naalakkersuisunit ilisimaneqanngitsunik aamma akilerartarnermut atugarissaarnermullu ataatsimiititaliarsuup isumaliutissiissutaanit aallaaveqanngitsunik, arlalinnik ilimagisaqartoqarsinnaasoq. Siunissami unamminartut Naalakkersuisunit ammaffigineqarusupput utoqqaallu pillugit iliuusissaq imatut ilusilersorusullugu innuttaasut kissaataat pisariaqartitaallu aallaavigineqarlutik. Innuttaasunut nalaatsornikkut toqqarneqarsimasunut 55-iniit 75-inut

ukiulinnut nassiuuneqarsimasumik apersuinikkut immersugassakkut misissuinissaq¹ Naalackersuisut taamaattumik toqqarsimavaat.

Misissuinermit inernerit utoqqaat pillugit periusissiamut ilanngussuunneqarput.

1.3 Kulturip pingaaruteqarnera

Kulturit assigiinngitsut piviusumut assigiinngitsumut takussutaapput. Kulturi nunap isikkuatut ippoq – nunap ilaanik saqqummersitaq ilisarnartuliaanngitsoq, nunallu assinga eqqoqqissaarpat paasisinnaagaannilu tammartajaartoqarsinnaanngilaq. Kulturi ilisimagaani inuiaqatigiit inuunerannik aqqutissaq nassaarineqarsinnaavoq. Allat imatut oqaatigissavaat kulturi siumoortumik aqqissuunneqareersimasumik nassuerutaasoq, illit inuunermi misilittagarisimasatit, taamaalilluni piviusut illit nassuiarsinnaalerlugit inoqativillu akornanniissinnaallutit.

Kulturi nassuiaatitut aamma misissueqqissaarnermi toqqammavittut inunnik allanik suliaqarnermi pingaaruteqarpoq, immaqalu sualummik inunnut utoqqarnut naleqqiullugu. Utoqqarpassuimmi ilaqutariit kinguaariillu annertuumik pingaaruteqarnerisa nalaanni peroriartorsimapput. Amerlanerit inunnut inuusunnerusunut atuuttunut naleqqiullutik pinngortitamut naleqquttumik inuunertik ingerlassimavaat. Ilaipiniartutut aalisartutulluunniit inuusimapput, inuilli immikkoortut taakku iluanni inuussutissarsiorsimannngitsut piniartarlutillu aalisartarsimapput pinngortitamilu peqqumaatissaminnik katersisarsimallutik.

Utoqqarpassuit qanga inuiaqatigiit nutaaliillu akornanniinneq misigisaqarfigisimavaat. Qanga inuiaqatigiinni kinguaariit ataatsimoornerillu annertuumik pingaaruteqarsimapput utoqqaallu inuiaqatigiinni taakkununga inuttut isumalluutitut ilaallutik. Inuiaqatigiinni nutaaliani upperisarsiorneq, kinguaariit ileqqullu pingaaruteqannginnerupput, tassani allaat inuiaqatigiit kulturikkut pituttugaajunnaarsimasut eqqartorneqarlutik. Qanga inuiaqatigiinniit nutaalamut ikaarsaarnermut akiusoq tassaasinnaavoq kinaassutsimik annaasaqarneq.

Uani kulturi pillugu immikkoortoq ilanngunneqarmat Naalackersuisunit kissaatigineqarpoq isiginneriaatsit qulaani taaneqartut utoqqarnut tunngatillugu suliniutinut pisussanut ilanngullugit eqqarsaatigineqassasut. Naalackersuisut kissaatigaat utoqqaat ilisimassusaat paarsarineqassasoq utoqqaallu pingaartitaat ileqquila ataqpineqassasut sapinngisamillu annerpaamik utoqqaat iluaqutigineqassasut, taamaalilluni inuiaqatigiinnut ilaatinneqarlutik nammatassatullu isigineqarnatik.

Qanga ilaqutariit ileqquisa atatiinnarneqarsinnaasimanageri kalaallit nunaata kulturianut nukittorsaataavoq. Ilaqutariit imminnut ataqatigiilluarnerisa qulakkeerneqarnissaa unamminartuni pingaartuuvoq pingaartumillu illoqarfanni atugaasut utoqqaat kiserliulernerat immikkuulernerallu pinngitsoortillugu.

Aammattaaq pingaarluinnarpoq utoqqaat nammineq isumalluutitut isigineqarnerat, inuiaqatigiinni sammisaqarlutik peqataallutik. Utoqqaat taamaalillutik naleqassusertik piginnassavaat tamannami

¹ Misissuineq HS ANALYSE-mit ingerlanneqarpoq. Misissuineq juli/august 2012-mi oqarasuaatikkut apersuinikkut ingerlanneqarpoq, nuna tamakkerlugu inuit 715-it akissuteqarlutik, najugaqarfii naapertorlugit tulleriarneqarlutik. Misissuinermit ilaatigut pineqarput aningaasaqarneq, peqqissuseq, ineqarneq, nuunnissamik pilersaarutit, sunngiffimmi pilersaarutit inuunermillu naammagisimaarinnineq. Misissuineq ilanngussa 1-itut ilanngunneqarpoq.

innutaasut utoqqaat suliunnaaraangamik annaasinnaammassuk – soorunami utoqqaat ataasiakkaat pisinnaasaat, naatsorsuutigisaat kissaataallu tamakkiisumik ataqqillugit.

Utoqqaat pillugit periusissiap matuma siunertaa tassaavoq utoqqaat inuiaqatigiinni peqataanerat pillugu takorluukkat nutaat ilanngunneqarnissaat, tassa utoqqaat inuttut ilatsiinnartutut isiginninnermut akerliusoq.

2. Utoqqaat pillugit periusissiami takorluugaq

Akilerartarnermut atugarissaarnermullu ataatsimiititaliarisuup kaammattuutai aamma innutaasut utoqqartut inuunissamut naatsorsuutigisaanik kissaatigisaannillu misissuineq tunngavigalugit Naalakkersuisut takorluugaat tassaavoq,

utoqqaat nammineq aalajangiisinaanermikkut akisussaaqataanerikkullu nalilimmik inuuneqarnissaat, utoqqartullu naleqartumik inuuneqarluni inuunissamut pisariaqartumik isumassuinermik inuiaqatigiit neqerooruteqarlutik.

Takorluugaq takorluukkat ilaannut imatut agguarneqarsinnaavoq:

- utoqqaat inuunerup naleqarneranik misigisaqartut,
- innutaasut amerlanerusut pensionissaminnut nammineq akiliuteqarnermikkut inuttut akisussaaqataasut,
- utoqqaat tamarmik sapinngisamik sivilunerpaamik imminut isumagisinaanerinut qulakkeerisoqarnissaanut suliniuteqartoqassasoq, peqatigisaanillu utoqqaat pisortat neqeroorutaannut atuinissamut periarfissinneqarnissamut qulakkeerneqassasut,
- utoqqarnut nammineq angerlarsimaffimmi najugaqarsinnaanngitsunut naammattunik inissialiortoqassasoq aamma
- utoqqaat puigortalersimasut siusissukkut naleqquttumik tapersersorneqarnissaat qulakkeerneqassasoq.

Takorluukkat ilai aamma pingaarnernut ilaapput anguniakkallu ilaannik imaqarlutik, taakku tulliuttumi allaaserineqarput. Tassani immikkoortumi killiffik, takorluukkap naammassineqarnissaanut unamminartut kiisalu utoqqaat pillugit ingerlatsinermi iliuusissami suliniutit kaammattuutigineqartut atulersinneqartussat nassuiarneqassapput.

3. Utoqqaat naleqartumik inuuneqarnissaannik qulakkeerunneqassapput

3.1 Naleqartumik inuuneq

Taaguut naleqartumik inuuneq arlalippassuarniippoq aamma utoqqarnik isumassuinerup iluani atorneqarluni. Tassani naleqartumik inuunerup amerlanertigut assigisarpaa pitsaanerusumik paarineqarneq aamma peqqissuseqarneq.

Danmarkimi Europamilu nunani allani 7-ni 2009-mi inuit 65-it sinnerlugit ukiullit namminnerlu angerlarsimaffimminni najugaqartut 3.291-it akornanni misissuineq² ingerlanneqarpoq. Misissuinermi ilaatigut qitiutinneqarput utoqqaat peqqissusaat nerisaqarnerallu. Misissuinerup takutippaa, utoqqaat nerisassanut atatillugu naleqartumik inuuneqarnerat peqqinnartumik inuunermtu attuumavallaanngitsoq, kisiannili nerinermik nuannarisqaqarnermut, allanillu peqateqarluni nerinermut attuumanerulluni. Misissuineq naapertorlugu utoqqaat naleqarluartumik inuunerup pigiinnarnissaanut naleqqiullugu aammattaq pingaartinneruaat nalinginnaasumik peqqissuuneq, aalassarissuseq, mamassutsinik tipinillu malussarsinnaaneq, angallannermi periarfissat pitsaasut aamma ilaqtutanit – isumalluutitut pingaarutilittut – ikiorserneqarsinnaaneq.

Taaguutillu naleqartumik inuunermtu nassuiaaniarneq siunertaqarpa – qularnarpoq, tassa naleqartumik inuuneq nammineq misigissusiummat taamaalillunilu ataasiakkaanut assigiinngitsuulluni. Ilisimatuut taaguut paasisaqarfiginiarlugu misilissimavaat taannalu aallaavigalugu naleqartumik inuunerup sunaananerik isumartik nassuiaaniarsarisimallugu. Tarnip pissusaanik ilisimasallip norgemeersup Siri Næss- ip taaguut pillugu nammineq isuma sammisimavaa, tassa inuuneq pillugu nammineq paasinnineq. Isumaqaqarpoq inuk ataaseq naleqartumik inuulersartuq inuk ataaseq sammisaqaraangat, inuit akornanni attuumassuteqaraangat, ajunngitsumik imminut akuerigaangat aamma nuannaarnermtu tunngaviatigut misigigaangat³.

Ilisimatuuq alla tassaavoq tarnip nappaataanik ilisimasalik Sverigemeersuq Madis Kajandi. Taassuma taaguut naleqartumik inuuneqarneq pillugu nassuiaammimi sammisat pingaarnert pingasut oqaasertalerpai. Taaguut avataani inuunermtu atukkanut, inuit akornanni attuumassutinut aamma avataanut tunngasunik inuup eqqarsartaasianut tunngasunut agguarpai. Avataaniittut tassaapput sulineq, aningaasaqarneq inissiarlu. Inuit akornanni attuumassutit tassaapput ikinngutigiuarnermi ilaqutariinnermilu attuumassuteqarnerit. Inuup eqqarsartaasiani ilukkut pissutsit tassaapput sammisaqarneq, ajunngitsumik imminut isigineq aamma nuannaarnermtu misigissutsikkut misigisaqarneq⁴.

Naalakkersuisut uppeeraat inuk sammisaqartuq, ilaqtutanut ikinngutinullu inuttut pitsaasumik attuumassuteqartuq aamma nammineq inuunermtu annertuumik aalajangiinnaassuseqartuq, aamma naleqartumik inuuneqarnermtu misigisaqartartuq.

Nammineq inuunermtu naammagisaqarnermtu misigisaqarneq tassani aamma annertuumik pingaaruteqarpoq. Taamaattumik tulluuttumi Naalakkersuisunit misissorneqarsimasumit inernerit

² Aviisimi Politikenimi issuarneqartuq, Ditte-Marie Ascaniusimit. Ilaatigut misissuisuupput nerisassanik immikkut ilisimasalik, professor Klaus G. Grunert, Handelshøjskolen, Aarhus Universitet.

³ Holm, Per il.il. "Isumassuinermtu perorsaanermtu inuuneq pitsaassuserlu"

⁴ Leneau Henriksen, Bjarne "Inuuneq naleqartuq"

ilanngunneqassapput. Siullermik naammagisaqarnermik misigisaqarnermut attuumasut apeqqutit ilanngunneqassapput.

3.2 Killiffik aamma unamminartut

Immikkoortumiissapput misissuinermit inernerit, tassanngaanniit innuttaasut inuunerminnik naammagisimaarinninnerat pillugu paasisaqassalluta. Misissuinermit takuneqarsinnaangilaq ilaqtutanut ikinngutinulluunniit pitsaasumik inuit akornanni innuttaasooq attuumassuteqarnersoq imaluunniit inuunertik pillugu qanoq annertutigisumik aalajangiisinnaanersoq. Naalakkersuisut taamaattumik tassunga tunngasumi killiffik iserfigisinnaangilaat.

3.2.1 Aningaasaqarnermik inuunermillu naammagisimaarinnittut

Naammagisimaarinninnermik misigisaqarnek naleqartumik inuuneqartitsilersarpoq, naammagisimaarinninnermik imaluunniit taamatut misigisaqannginnermik pissutissaqarnersoq apeqquataatinnagu⁵. Allatut oqaatigalugu illussaarsuarmi najugaqarnek naammagittaalliutigineqarsinnaavoq aamma skaavimmi saniutiisivimmi najugaqartoqarsinnaavoq naammagisimaaralugulu. Matumanili naammagittarneq nersorneqanngilaq, tassa siuariarneq naammagittaalliornissamik piumasaqarmat aamma siuariarneq nalinginnaasumik iluaqutaasuummat, kisianni naleqartumik inuuneq pillugu kapitalimi ilanngussatut inissaminiippoq innuttaasut qanoq annertutigisumik naammagisimaarinninnerat uuttussallu.

Misissuinermi apeqqutit ilaat imaappoq: *"Aningaasaqarnikkut ullumikkut inissisimanerit qanoq naammagisimaartigaajuk?"* Akissutaasinnaasut tassaapput: *"Naammagisimaarluarpara, naammagaara, immikkut naammaginngilara, naammaginngilluinnarpara"*.

Misissuinermi inernernit takuneqarsinnaavoq (tabel 3) akissuteqartut 17 procentii aningaasaqarnerminnik "naammagisimaarinnilluartut", 37 procentillu "naammaginngillutik". Allat 24 procentit "immikkut naammaginngillat", sinnerilu 22 procentit "naammaginngilluinnarlugu". Akissutigineqarsinnaasut siulliit marluk ajunngitsuuneraasut katikkaanni takuneqarsinnaavoq 54 procentit annertunerusumik aningaasaqarnerminnik naammagisimaarinnittut, 46 procentillu annerusumik naammaginngitsut.

Apeqquut taanna aamma 2001-imi misissuinermi apeqqutigineqarpoq taamani akissuteqartut taamaallaat 27 procentii aningaasaqarnikkut inissisimanerminnut annerusumik naammagisimaarinnipput. Nikittoqarnera malunnarpoq taamaallillunilu innuttaasut aningaasaqarnikkut inissisimaneranni annertuumik pitsanngoriartoqarsimalluni imaluunniit "ajunngitsumik imaluunniit naammaginartumik aningaasaqarnermik" isuma annertuumik allanngorsimalluni.

Isumap kingulliup atuuttuunera, tassa inuit aningaasaqarnermut isumaat allanngorsimasooq, tabellimi 5a aamma 5b-mi inernernit takuneqarsinnaavoq. Tassani apeqqutigineqarpoq: *"Isumaqarpit ullumikkut aningaasaqarnikkut inissisimanerit ukiut qulit matuma siornanut naleqqiullugu pitsaanerulersimasooq imaluunniit ajorseriarsimasooq?"* Akissutigineqarsinnaasut tassaapput: *"Pitsaanerujussuuvoq, pitsaanerulaarpoq, allanngorsimannigilaq, ajorserialaarpoq, ajorseriarujussuuarsimavoq."*

Tabel 5a-mit takuneqarsinnaavoq akissuteqartut 10 procentii isumaqartut ukiut qulit matuma siornanut naleqqiullugu aningaasaqarnikkut inissisimanerat "pitsaanerujussuusoq", 14 procentillu akisimallutik

⁵ Søren Ventegodt-ip inuuneq naleqartoq pillugu misissuineri malillugu naammagisimaarinninnermik misigisimaneq pingaarnersaavoq.

”pitsaanerulaalersimasoq”. Katillugit 34 procentit ajunngitsumik ineriartortoqarsimaneranik misigisaqarsimapput. Tamatuma saniatigut 20 procentit aningaasaqarnerat ”allanngorsimannngilaq” katillugillu 56 procentit misigisimallutik aningaasaqarnertik ajorseriarsimasoq.

Tabel 5b-mi akissutit imatut agguarput 5a-mi akissuteqarfiusinnaasut siulliit aamma akissuteqarfiusinnaasut kingulliit marluk katinneqarlutik, akissuteqarfiusinnaasorlu ”allanngorsimannngilaq” pigiinnarneqarluni. Apeqquut pingasunut agguarneqarpoq, taamaalilluni 2001-imi inernerniit assersuussisoqarsinnaalerluni.

Tabel 5b-mi takutinneqarpoq, misissuinerit taakku marluk siornani pisuni, piffissami ukiuni qulini akissuteqartut aningaasaqarnikkut ineriartornermik misigisaqarneq pingaarnertigut isigalugu annerusumik nikittoqarsimannngitsoq. Taamaattumik aningaasaqarnikkut inissisimanerminnik isiginninnerat pillugu nikittoqarsimanera eqqumiippoq. Soorlu tabel 4-mit takuneqarsinnaasooq, 54 procentit ”annerusumik naammaginnipput” 2001-imilu taakku 27 procentiinnaallutik. Nassuiaataasinnaasooq tassaasinnaavoq nunarsuaq tamakkerlugu aningaasarsiornikkut ajornartoornep kingunerisimagaa ajornartoorneq ajornartorsiutillu ulluinnarni tusarneqartarnerat tassungalu atatillugu inuit aalaakkaasumik aningaasaqarnertik naammagisimaarlugu.

Tabel 7-mi nammineq inuuneq nalilerneqarpoq. Apeqqutigineqartoq tassaavoq: *”Oqaatigisat uku arlaat illit inuuninnut tulluarnersaava?”*

Akissutigineqarsinnaasut tassaasimapput: *”Ajunngitsumik inuuneqarsimavunga – nuannersut aliasunnartuniit annertunerusimapput, ajunngitsumik inuuneqarsimavunga – inuunerlu ilungersunarsimalluni, inuunera ilungersunarsimavoq – nuannersut akuttusimallutik.”*

Inernerit takutippaat ”ajunngitsumik inuuneqarsimasutut” naliliisut 2001-mi 54 procentimiit 2012-mi 65 procentimut qaffassimasut, ”ajunngitsumik, ilungersunartumilli inuuneqarsimasut” 38 procentimiit 30 procentimut apparsimallutik. Kiisalu ”ilungersunartumik inuuneqarsimasut” 8-miit 5 procentimut appariarsimallutik.

Tabellimit takuneqarsinnaavoq akissuteqartut utoqqaanersaasut inuunerminnik naliliinermi pitsaanerpaamik naliliisuusut. Aamma akissuteqartut nunap immikkoortuini agguarnerini (7c) aamma ilinnigaqarnermut naleqqiullugu (7d) annertuumik nikingasoqartoq. Qeqqa (Maniitsoq aamma Sisimiut) nunap immikkoortuini tassaavoq procentini qaffasinneraasut (78) ”pitsaasumik inuuneqarsimallutik” isumaqartut. Nunap immikkoortuani Qeqertarsuup eqqaani (Kangaatsiamii Ilulissanut Qeqertarsuarmullu) appasinnerpaapput 54 procentiullutik. Ilinniagaqarneq eqqarsaatigalugu akissuteqartuni sivisunerpaamik ilinniagaqarsimasut taakkuupput ”pitsaasumik inuuneqarsimallutik” akissuteqartut.

Inunni 70-it sinnerlugit ukiulinni ”pitsaanerpaamik inuuneqarsimallutik” misigisimasunut naleqqiullugu akissuteqartunik procentini qaffasinneraasat arlalinnik nassuiaateqarsinnaavoq. Taakku ilaat tassaasinnaavoq inuit taakkorpiat ilungersunartumik inuunermik misigisaqarsimanerat taamaattumillu maannakkut annerusumik naammagisimaarinninnermik misigisaqarlutik. Nunap immikkoortuini nikingasoqarnera eqqarsaatigalugu tassani assigiingissutaasut pillugit nassuiaatit takujuminaapput, akerlianilli ”pitsaasumik inuuneqarsimanermik” ilinniagaqarsimanerup aalajangiisuunera paasinarnerulluni, tassa ilinniagaqarneq amerlanertigut qaffasinnerusumik akissarsiaqarfiusarmat tamatumalu kingunerisaanik inuiaqatigiinni qaffasinnerusumik inissisimallutik.

Naleqartumik inuunermit naleqqiullugu misissuinermit inerneq alla atorineqarsinnaasoq tassaavoq nammineq peqqissusermik naliliineq. Tabel 8-mi apequtigineqarpoq: *"Ukiutit eqqarsaatigukkit peqqissuusutut misigisimavit?"* Akissutaasinnaasut tassaapput: *"Aap-annertuumik, aap-amerlanertigut, naamik-amerlanertiguunngitsoq, naamik-peqqiillortorujussuuvunga"*.

Akissutinit takuneqarsinnaavoq 84 procentit isumaqartut peqqinnikkut "assut peqqissuullutik" imaluunniit "amerlanertigut taamaallutik". 2001-imi taamatut akisut taamaallaat 69 procentiupput. Ukioqatigiiaat akornanni annertuumik nikingasoqanngilaq, 70-it sinnerlugit ukiullit eqqaassanngikkaanni, "amerlanertigut peqqissuunermit" akisut "annertuumik" peqqissuullutik akissuteqartunit procentiat marloriaataangajalluni. Malunnartumik assigiinngissutaasoq ilinniagaqartuni takuneqarsinnaavoq, akissuteqartut atuagarsornikkut ilinniagaqarsimasut naliliimmata akissuteqartunit allanit pitsaanagerusumik peqqissuullutik.

3.3 Utoqqaat naleqartumik inuuneqarnissaat pillugu anguniakkat

Utoqqaat naleqartumik inuuneqarnissaat pillugu anguniakkat allaaserineranni utoqqaat isumassuineramik paaqqutarineqarnissamillu pisariaqartitsisut annerusumik eqqarsaatigineqarput. Taakku tassaapput allanik isumalluuteqartut, amerlanertigut inunnit pisortanit atorfinitsinneqarsimasunik, taakkulu naleqartumik inuunerannik isumagininneq taamaattumik ilaatigut pisortat suliasaralugu.

3.3.1 Nammineq inuuneqarnermut sunniuteqarneq

Utoqqaat ilai ulluinnarni inuunerminnut nammineq aalajangiinissaminut annertuumik pisariaqartitsipput. Allat aalajangiinissaminut tapersorsorneqarnissamik ilitsersuunneqarnissaminnullu pisariaqartitsipput. Kiisalu inoqarluni tarnikkut sanngiitsunik, assersuutigalugu annertuumik puigortalersimasut, inuttut suliatigullu naliliineq aallaavigalugit taakku sinnerlugit allat aalajangiinissaannik pisariaqartitsisut. Naalakkersuisut anguniagaat tassaavoq utoqqaat nammineq inuunerminnut aalajangiinissaminut pisariaqartitsisut aamma sapinngisamik annertunerpaamik tamatumunnga periarfissaqartariaqartut.

Peqqissuunikkut sanngiitsuuneq pissutigalugu ikiorneqarnissamik pisariaqartitsinerup assiginngilaa ataqinassusermik annaasaqarneq. Akerlianilli ikiorserneqarsinnaannginneq ajortuusinnaalluni inummullu naleqquttuunani. Taamaattumik Naalakkersuisut aamma anguniagaraat utoqqarnut isumassuinermik paaqqutarineqarnissamillu pisariaqartitsisunut ikiuineq utoqqaat nammineq ilaqutaaluunniit oqaloqatiginerisigut tunniunneqartariaqartoq.

Atugarissaarnissaq pilersinniarlugu utoqqarni paaqqinniffinni najugaqartut ataasiakkaat inuttut, nammineq angerlarsimaffimmi najugaqartutut, nammineq oqaluttuassartaqartutut, piginnaasaqartutut immikkuullarissumillu inuunikkut kulturikkullu tunuliaqutaqartutut isigineqassapput. Kulturikkut tunuliaqutaq tassungalu atasut ileqqut piginnarnissaat ataqqineqarnissaallu pingaarpoq.

3.3.2 Utoqqarni isumalluutit inuiaqatigiinni iluatigineqassapput.

Utoqqaat inuiaqatigiinni inissisimanerat utoqqaallu isigineqartarnerat nunarsuarmi nunani killerni nunarpassuarni ukiut untritillit 20-iisa ingerlaneranni allanngorsimavoq. Utoqqaat ilaqutariit qullersaattut inissisimanerat annertuumik annikillisimavoq, utoqqaallu ullumikkut ilaqutariinni pingaruteqartutut isiginagit annerusumik inuiaqatigiinni nammatassatut isigineqalersimallutik. Taamatut ineriartorneq aamma Kalaallit Nunaannut ingerlavoq, Naalakkersuisulli isumaat tassaalluni ineriartorneq uunga killissimanngitsoq utoqqaat nammatassatut misigineqarlutik. Utoqqaat, suliffeqarfimmi immaqa sulinnaareeralarlutik,

tunniussinnaasaminnik piginnaasarpassuaqarput ilisimasarpassuaqarlutillu. Piginnaasaq ilisimasallu taakku iluaqutigineqassapput.

3.3.3 Kikkut tamarmik ilinniagaqarnerat

Misissuinermi inernernut naleqqiullugu akissuteqartuni sivisunerpaamik ilinniagaqarsimasuni ”pitsaasumik inuuneqarsimanermut” naleqqiullugu akissuteqartuni qaffasinnerpaamik procenteqarput. Taamaattumik aamma naleqartumik inuuneqarsimanermut naleqqiullugu ilinniagaqarnissamut ilungersuuteqarneq pingaarpoq. Ilinniagaqarneq aamma inuiaqatigiit ataatsimut isigalugit aamma pingaarpoq.

3.4 Iliuusissat utoqqaat naleqartumik inuunerannik siuarsaasussat

Anguniakkat allaaserinerat assigalugu iliuusissat aamma utoqqarnut, nammineq angerlarsimaffimmiissinnaanngitsunut, utoqqarnullu paaqqinniffimmi najugaqartunut annerusumik sammitinneqarput:

- Nammineq inuunerisamut sunniuteqarsinnaaneq assersuutigalugu isumaqarpoq inuk qaqugu nammineq makinnissani, sunik atisaqarnissani aamma angerlarsimaffiup qanoq aqqissuunissaanut inuk nammineq aalajangiisinnaasoq, aamma utoqqarnut paaqqinniffimmi inuk najugaqaraluarpulluunniit. Utoqqarnik paaqqinniffiit imatut eqaatsigissapput tamanna periarfissaalluni. Sulisut utoqqaat nammineq kissaataannut pisariaqartitaannullu tusaaniarnissamut arajutsinaveersaarnissamullu piffissaqartariaqarput. Utoqqaat akuliutsinneqartariaqarput taamaalilluni piviusumik sunniuteqartillugit. Tassami sapangaaqqalerinissap imaluunniit annoraaminernik naqitsinissap akornanni inuup toqqaasinnaanera imaluunniit taakkununga marlunnut inuup naaggaarsinnaanera allaqqinnaamillu toqqaasinnaanerata akornanni assigiinngitsoqarpoq.
- Paaqqutarisariallit angerlarsimaffianni sulisut utoqqaat piginnaasaat arajutsinaveersaartariaqarpaat taakkulu atorlugit minnerunngitsumillu utoqqaat nammineq inuunertik pillugu oqaluttuaannut tusarnaarlutik. Tamanna ajornartinnagu suliani sapinngisaanni peqataaffigissallugulu soqutigisaanni utoqqaat peqataatinneqartariaqarput.
- Kikkut tamarmik ilinniagaqarnissaat pingaartittariaqarpoq. Soorlu HS-Analyse-p misissuinerata takutikkaa ilinniartitaaneq innuttaasunut utoqqalinermi naleqartumik inuuneqartitsivoq. Taanna siunissami ungasinnerusumi anguniagaavoq annertunerusumillu ilinniartitaaneq pillugu iliuusissamut ilaalluni, kisianni naleqartumik inuuneq pillugu kapitalimi matumani ilanngunneqarluni, tassa ilinniagaqassutsip qaffasiffia ”pitsaasumik inuunermut” aalajangiisuummat.

3.5 Inerniliineq

Naleqartumik inuuneq taaguutaavoq nammineq isumaqarfiusoq inississallugu sapernarsinnaasoq. Suna taaguumiinnersoq aamma inuuneq pitsaasoq sunaanersoq isummat assigiinngitsuupput. Naalakkersuisut upperaat inuk sammisaqartoq, ilaqtutanut ikinngutinullu inuttut pitsaasumik attuumassuteqartoq aamma nammineq inuunermut annertuumik aalajangiisinnaassuseqartoq, aamma naleqartumik inuuneqarnermik misigisaqartartoq.

Maannakkut misissuineq tunngavigalugu takuneqarsinnaavoq ukioq 2001-imiit ullumimut tikillugu nikittoqarsimasoq, innuttaasut maannakkut aningaasaqarnikkut inissisimanertik inuunertillu naammaginerulersimallugu. Tamanna ajunngitsumik ineriartorneruvoq, ilaatigut naammagisimaarnermik misigineq naleqartumik inuuneqarnermik pilersitsisarmat.

Innuttaasut utoqqaat sapinngisamik annertunerpaamik naleqartumik inuuneqalernissaannut naleqqiullugu Naalakkersuisut anguniagaasa ilaat tassaavoq utoqqaat nammineq inuunermi sapinngisamik annertunerpaamik sunniuteqarnissaat. Tamanna utoqqarnut tamanut atuuppoq, annerusumillu allanik isumassorneqarnermik paaqqutarineqarnermillu pinngitsuugaqarsinnaanngitsunut. Taamaattumik utoqqarnik paaqqinniffinni atuisut akuutinnissaat utoqqarnullu tusaasoqarnissaa annertuumik pingaartinneqarpoq. Aammattaaq utoqqarnik isumalluutit aamma utoqqaat ilisimasaat piginnaasaallu inuiaqatigiinnit annertunerusumik iluaqutigineqassallutik.

4. Inuttut akisussaaneq pensioninullu nammineq akileeqataaneq

4.1 Pensionit pilersuinerlu

Kalaallit Nunaanni pensioneqarneq pilersuinermut aningaasartuutit qaffakkiartorerisa malitsigisaannik tatisimaneqalerpoq. Inuussutissarsiorsinnaasut amerlassusiinut naleqqiullugu utoqqaat amerlassusaat qaffakkiartorpoq. Peqatigisaanik agguaqatigiissillugu ukiut inuuffiusut qaffakkiartorlutik. Ukiut inuuffiusut qaffakkiartorerisa malitsigisaanik atugarissaarnermut aningaasartuutit annertunerusumik tatisimaneqalerput. Naatsorsuutigineqarpoq ukiut inuuffiusut qaffakkiartorerisa kingunerisaanik 2035 tikillugu aningaasartuutit 9,5 %-imik qaffassasut⁶.

Atugarissaarnikkut neqeroorutinut aamma pensionisiaqartut aningaasaqarnikkut tunngavigisaannut assigiinngitsunut ukiut inuuffiusut qaffasinnerusut piunasaqarnerat inuiaqatigiit atugarissaartut aningaasalersornissaannut unamminartut annertusivaat. Pensionitigut unamminartoq suliassaavoq ilungersunartoq, siunissami ungasinnerusumi pilersaarusiornikkut paasisimasaqarnissamik pisariaqartitsisoq. Iliuussissap atulersinnerata kingunerisaanik pisariaqartunik nutarterilluni allannguinissat aallartinneqartariaqassapput. Erseqqissaatigineqassaaq pensioninut tunngatillugu nutarterinerit kisimiinngimmata. Inuuniarnikkut agguaassinermilu ingerlatsinermik sammisaqarneq ataatsimoortumik sammisumik suliniuteqarnissamik tunngaveqarput, inuuniarnikkut aamma utoqqarnut inatsisinut allanut, inissiaqarnikkut inatsisinut aamma akileraartarnikkut inatsisinut ataqatigiissarneqartussat.

Naalagaaffippassuit aningaasaqarnikkut ajorsaateqartut ukiuni makkunani pisortat aningaasaqarnerisigut tatisimaneqarlutik ilungersortinneqarnermik misigisaqarput aamma ajunngitsorsiasannut iluanaarutissanut naatsorsuutigineqartut aamma annikillineqartussatut takorloorneqanngitsunut innuttaasut naatsorsuutigisaatigut tatisimaneqarput. Aamma Kalaallit Nunaanni pisortat pensioneqartitsinerup annertunerujussua pensioni namminersortut oqartussat suliassarigaat aamma qaqutigootumik inuit nammineq pensionimut ileqqaagaqarnissaat pisariaqartinneqartoq innuttaasuni amerlasuuni qularnanngitsumik naatsorsuutigineqarpoq. Taamatut isigininnerup ilumoorunneqarnissaa pisariaqarpoq, tassa inuinnaat pensionimut ileqqaarinissamut akisussaanerisa annertusinissaa kissaatigineqarpat.

Inuiaqatigiinni atugarissaartuni utoqqaat innuttaaqataasut naammaginartumik inuunermi atugaqarnissaasa qulakkeerneqarnissaanut inuuniarnermi agguaassinermilu ingerlatsinermut tamanna suliani pingaartuuvoq. Utoqqalineq taamaallillunilu pensionisiaqalernerup peqatigisaanik inuuniarnermi pisunit allanit allaaneruvoq. Utoqqalineq inuunerup ilagaa, siumut naatsorsuutigineqareersinnaasoq piffissaqarluarluni pilersaarusiorneqarsinnaasoq. Piviusumik tamanna isumaqarpoq siumoortumik pensionitigut ileqqaarisogarneratigut pensioneqartutut tulluurtumik inuunermi atugaqarnissaaq nammineq qulakkeerneqassasoq. Naammaginartumik pensioneqarnissamut kikkut tamarmik ileqqaarnissaasa qulakkeerneqarnissaa inuiaqatigiit atugarissaartut tunngaviatigut soqutigisaraat.

Naammaginartumik pensionimut ileqqaarnermulli tunngaviuvoq ataatsimoortumik suliniuteqarneq. Innuttaasut ataasiakkaat sulisinnaasutut ukioqarluni atuinerup kinguartinnissaanut aamma kingusinnerusukkut atuinissamut ileqqaarnissamut piunassuseqartariaqarput, tassa utoqqaligaanni suliffeqarfinniillu tunuaraanni.

⁶ Akileraartarnermut atugarissaarnermullu ataatsimiititaliarsuup isumaliutissiissutaa (tulliuttuni AAAI) kap. 8, q2

Utoqqaat ilaannut sapinngisamik sivilunerpaamik suliffeqarfinni sulisinnaaneq naleqartumik inuuneruvoq, aamma pensioneqarnissamut pisinnaatitaaffeqaraluarluni. Taamaattumik ileqqaagaqarnissamut tunuarnissamullu kajumissaarutit pillugit toqqammavinnik inuiaqatigiit pilersitsinissaat tunngaviuvoq.

Kalaallit Nunaanni pensioneqarneq assigiinngisitaartuuvooq taamaalilluni ilai suliffeqarfikkut pensioneqarlutik, allarpassuilli taakkununnga ilaanatik. Aaqqissuussinerit taakku ilarpassui piffissaq pensioneqarfiusoq tamakkerlugu matussutigisallugit aningaasat naammattut ileqqaarsimanissaannut nutaajuallaarput. Innuttaasut arlallit suliffeqarfiit namminersortut pensionisiaqartitsinermik aaqqissuussinerinut ilaapput, kisianni aaqqissuussinerit taakku amerlanernut suli nutarfaseqimmata tapiissutaasartullu procentinngorlugit annertunngimmata, ukiorpassuit qaangiunnerini aatsaat innuttaasut ilarpassui sulinertik tamaat naammaginatarmut pensionisiaqarnissaminnut ileqqaagaqassapput⁷. Ilutigisaanik amerlangaatsiartut pensionisiaqarnissaminnut ileqqaagasaqanngillat, taakkununnga ilanngullugit aalisartutut, piniartutut savaatilittullu inuutissarsiortut.

Pensionit aaqqissuunnerinut anguniakkat tunngaviillu maannakkut utoqqaat pillugit periusissiami pingaaruteqartutut ilaapput. Kapitalimi matumani immikkoortumi unamminartut sammineqarput, pensioneqartarnerullu allanngortinnissaanut periarfissat ilai nassuiassallugit, taamaalilluni ataasiakkaat pensionisiaqartutut pilersornissamut annertunerusumik akileeqataallutik. Pensioninik aaqqissuussinermi isiginninnermut ilaassaaq utoqqalineq isumaginninnermili pensionit ilaanatik (soorlu siusinaartumik pensionit).

4.2 Killiffik unamminartullu

Pensionini unamminartoq Kalaallit Nunaanni immikkut annertuvoq arlalinnik peqquteqartumik. Siullermik siuliani taaneqareersutut innuttaasuni ukiutigut annertuumik nikingasoqarpoq. Peqatigisaanik pensioneqarneq inuttaasuni tamani assigiinngisitaartorujussuulluni. Innuttaasut ilai suliffeqarfinni namminersortuni pensioninut ilaapput, aaqqissuussinerilli taakku amerlanernut nutaajupput akileeqataanermilu procenti annikitsuinnaammat innuttaasut amerlanersaat inuuneq suliffiusoq naallugu pensionitigut annertuumik ileqqaagaqarnissap⁸ angunissaanut ukiorpassuit ingerlasussaallutik. Peqatigisaanik innuttaasut sinneruttut arlalissuit pensionimut ileqqaagaqarnatik. Inuit taakku soraarninngorunik pisortanit pensioninit tamakkiisumik isumalluuteqartussaapput.

Ajornartorsiutit taakku nutarterinissamut ingerlaannartumik pisariaqartitsinermik pilersitsipput, inuit namminerisamik pensionimut ileqqaarnissaannut ilaalersillugit. Tassani ilaasinnaavoq kikkut tamarmik suliffeqartut isertitaniit tulluurtumik procentimik pensionissamut ileqqaarnissaat. Piffissap ileqqaarfiusup sivilussusaa aamma ileqqaagaqarnermut akiliutit pensioneqarnermi isertitat annertussusissaannut pingaaruteqarluinnarput, taamaalilluni pensionisiaqartutut aningaasaqarnikkut naammaginatarmut inuunerup ingerlatiinnarnissaa ajornarunnaarluni. Taamaattumik pensioninut tunngasut sukannernerusumik maannangaaq aallunneqarnissaat pingaarpoq.

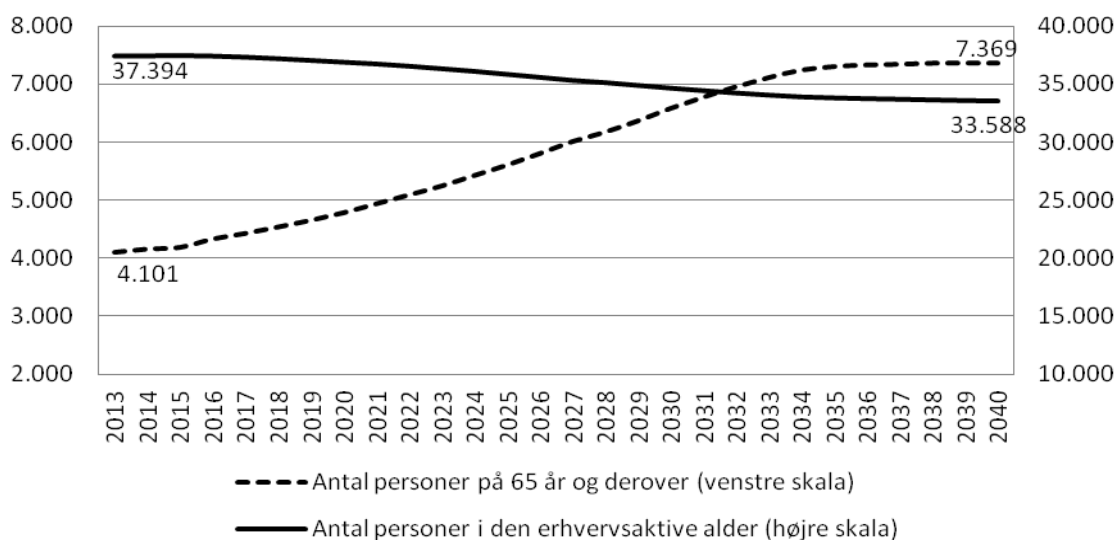
⁸ SISA PFA Soraarneq aqutugalugit suliffeqarnikkut pensionimut aaqqissuussinerit aatsaat 1999-imi aamma 2000-mi pilersinneqarput, tassa ukiuni 11-12-ni taamaallaat atuussimallutik. SISA 2011-ip naanerani 31.000-nik ilaasortaqaarsimavoq (affaasa missaat sulipput pensionimullu akileeqataasarlutik), PFA-li 5.500-nik akiliisartunik ilaasortaqarluni.

Innuttaasut siunissami ineriartornerisa takutippaat ukiutigut katitigaaneq allanngussasoq utoqqaat malunnaatilimmik amerlanerulerlutik, taamaaqataanillu sulisinnaasutut ukioqartut inuit amerlisussaanaatik⁹. Utoqqaat amerlassutsimikkut qaffariarnerinut atugarissaarnerup atatiinnarnissaanut inuiaqatigiit aningaasaqarnikkut naammassineqarsinnaanngitsumik unammisassaqrput peqatigisaanillu inuussutissarsiuteqartut amerlassutsimikkut ikileriassallutik, tassa suna tamarmi akileraarutitigut isertitanit avataaniillu nuussinertigut ingerlaavartumik taamaallaat aningaasalersorneqassapat.

Utoqqaat amerlassusaasa qaffannerat isumaqarpoq utoqqalinerlut tunngasunik pisortat annertunerusumik aningaasartuuteqalissasut, tassunga ilanngullugit utoqqalinersiutit, peqqinnissaq paaqqutarinninnerlu il.il. Taamaattumik siunissami akileraarutit/taarsigassarsiat qaffassanersut, utoqqarnik isumassuinerlut, peqqinnissamut paaqqutarinninnermullu suliniutit ajorseriassanersut imaluunniit utoqqalinersiat appartinneqassanersut eqqarsaasersornissaq/ernumassuteqarnissaq pissusissamisoorpoq.

Takussutissiami ataaniittumi utoqqalinersiuteqartut pillugit innuttaasut siumut naatsorsorneri takutinneqarpoq. Takussutissiami tassani sulisinnaassuseqartutut ukiullit inuit amerlassusai, utoqqarnik amerlanerulersimasunik isumaginnittussat, takutinneqarput.

Takussutissiaq 4.1: Pensioneqartut 2040 tikillugu sulisinnaasunut naleqqiullugit innuttaasut siumut naatsorsorneri

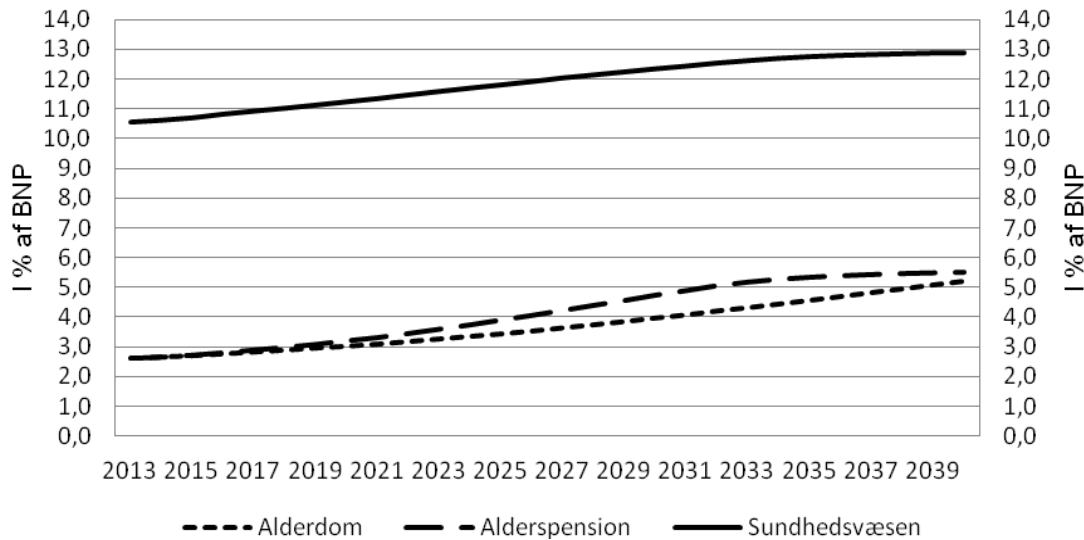
Najoqqutaq: Naatsorsueqqissaartarfiup innuttaasut pillugit siumut naatsorsuineri
 Nass.: Sulisinnaasutut ukioqartut nassuiarneqarpoq tassaasut 18-64-inik ukiullit

Erseqqilluinnartumik takuneqarsinnaavoq utoqqaat amerliartortut pilersornissaannut inuit sulisinnaassuseqartut ikiliartuinnassasut. Utoqqaat amerlanerusut utoqqalinersiutinut allanullu atugarissaarnermi akiliutinut pisortat aningaasartuutaat qaffassavaat. Tamanna takussutissiami ataaniittumi erserinnearpoq, tassani takuneqarsinnaalluni utoqqalinersiutinut aningaasartuutit siumut naatsorsorneri kiisalu Kalaallit Nunaanni nuna tamakkerlugu tunisassiaanit %-inngorlugu utoqqalinerlut

⁹ Immersukkamit qupperneq tullermiittumit takuneqarsinnaavoq.

anigaasartuutit allat. Takussutissiami tassani aamma peqqinnissaqarfimmi aningaasartuutit tamarmiusut ataatsimut isigalugit siumut naatsorsorneri takutinneqarput.

Takussutissiaq 4.2: Utoqqalinermt tunngasut aningaasartuutit 2040 tikillugu siumut naatsorsorneri

Najoqqutaq: Aningaasaqarnermt Naalakkersuisoqarfiup atasinnaaneq pillugu takussutissiaq

HS ANALYSE-p misissuineraniit inernerit ilanngunneqarpata tabel 9-mi takutinneqarpoq ukiut qaninnerit iluanni 10 procentit nunanut allanut nuunnissartik eqqarsaatigivaat. Imatut aperisoqarpoq: *"Ukiut qaninnerit iluanni allamut nuunnissaq pillugu pilersaaruteqarpit/pilersaaruteqarpisi?"* Akissutaasinnaasut tassaapput: *"Aap – Kalaallit Nunaanni illoqarfimmut/nunaqarfimmut anginerusumut, aap- Kalaallit Nunaanni illoqarfimmut/mikinerusumut, aap Danmarkimut imaluunniit Kalaallit Nunaata avataani allamut."*

Apeqqummut tunuliaqutaasoq tassaavoq innuttaasuni utoqqarni qassit pensioneqalernermt atatillugu nunap qimannissaanik eqqarsaateqartut paasineqarnissaanik kissaateqarneq.

Nuunnissamut pilersaaruteqartut 2012-mi 2001-mi misissuinermt amerlassutsinut naapertuupput. Maluginiarneqarpoq Nuummi akissuteqartut tallimararterutai ukiuni aggersuni nunap qimannissaanik pilersaaruteqartut.

Utoqqaat 10 %-ii pensioneqalernermt nunanut allanut nuukkaluarpataluunniit suli pingaarpoq innuttaasut ataasiakkaat aningaasaqarnikkut toqqissimanartumik utoqqalinissaasa qulakkeernissaanut suliniuteqarnissamut pilersaarutaasinnaasunik maannangaq eqqarsaateqareernissaq peqatigisaanillu aningaasaqarnermt tamarmiusumut naleqqiullugu utoqqalinermt unamminartut isumagineqarlutik.

Pensionisiaqartutut inuunermt atukkat innuttaasunut qulakkeernissaannut pensioneqarnikkut aqqissuussinerit ilusilersornissaannut periutsit assigiinngitsuupput, ataaniittoq naap. Tunngavinnullu ataatsimoorussa q tassaavoq atasinnaasumik pensioneqarnikkut aqqissuussinerup tunuaniittoq tassaavoq qulakkeerneqassamat:

- Pensionip *matususiinnaanerata* naammaginarnera. Tassa pensioninut ikaarsaarnermi isertitat atuinermilu periarfissat annertuumik apparianginnissaat.
- Pisortat aningaasaqarnerisa pitsaasuunissaat aamma inuiaqatigiit aningaasaqarneranni oqimaaqatigiittoqassasoq (aningaasat naleerukkiartornerat appasilluni, akileraarutit appasillutik aamma sulisut amerlallutik)
- Kinguaariit assigiinngitsut akornanni aningaasaqarnikkut oqimaaqatigiittoqassasoq, tassa ullumikkut kinguaariit kinguaariit tullinnguuttut pilliutigalugit nuna akiitsoqalersissanngikkaat.

Verdensbankenip kaammattuutigaa pensionitigut aqqissuussinerit sukat pingasut (aningaasalersuinermi pissarsiffiusut), ataani allaaserineqartut, aqqissuunneqartariaqartut.

- Sukaq 1: Pisortaniit pensioni innuttaasunut tamanut tunngasoq. Pensioneqartumut ingerlaavartumik akiliutit akileraarutitigut aamma suliffeqarfiiit akiliutaasigut inuussutissarsiortunit ingerlaavartumik akiliutinit aningaasalersorneqassapput. Aqqissuussineq taaneqartarpoq pisussaaffimmik tunngaveqartumik (qularnaveeqqusigaaq) pensioni. Tunniunneqartartut amerlanertigut nalinut nalimmassagaasarput. Kalaallit nunaanni utoqqalinersiutit (saniatigut) isertitat allat ilanngaatigalugit naatsorsorneqartarput.
- Sukaq 2: Namminersortut suliffeqarnikkut pensioni, amerlanertigut pensionskarsimit aqunneqartoq. Aqqissuussineq pinngitsoorani peqataaffiusussaavoq. Pensionimik aqqissuussinermut tassunga aningaasalersuineq (akiliutit) sulisut sulisitsisullu akornanni avinneqartarput. Pensionskarsimut ingerlaavartumik akiliutit tassaaneruserput akissarsiap procentiata ilaa. Pensionitun tunniunneqartut naatsorsorneqartarput akiliutit ileqqaarneqartut (katersorneqartut) erniat ilanngullugit. Aqqissuussineq taaneqarpoq akiliutit tunngavigalugit pensioni. Tunniunneqartut annertussusaannut apeqqutaapput akiliutit annertussusaat, erniat aamma piffissami pensioneqalernermi aningaasaliinermit iluanaarutit.
- Sukaq 3: Namminerisamik inuup pensionimut ileqqaagaqarnera nammineq aningaasaatit aqputigalugit ingerlanneqartoq, tassa akiliutit tunngavigalugit pensionimik aqqissuussineq. Tunniunneqartunut apeqqutaasarpoq aningaasaliinermit iluanaarutit.

Pensionimut aqqissuussinerit akornanni tunngaviatigut assigiinngitsoqarpoq. Assigiinngissuseq siulleq pensioneqalernermi tunniunneqartut qanoq amerlatigineri. Pisussaaffimmik tunngaveqartumik utoqqalineri pensioniniit iluanaarutinut apeqqutaasarput pilersorneqartut kikkuuneri, akissaatit qaffakkiartorsimani aamma inuiaqatigiinni siuariartorneq. Siunissami sulisinnaasut ikinneruppata akileraarutiniillu isertitat ikinneruppata utoqqalineri pensionip tunniunnissaanut isertitaqarnissamut tunngaviusut annikinnerussapput. Tunniussinerit aningaasalersornissaannut pisortat taarsigassarsisimappata tamatuma siunissami kinguaariit eqqortussaassavai. Akiliuteqarnermik tunngaveqartumik aqqissuussinernut akierlianik inuit ataasiakkaat pensionimut ileqqaarnermut akiliutaat niuerfimminilu iluanaarutit apeqqutaassapput.

Kalaallit Nunaanni pensionitigut aqqissuussinermi qulaani eqqaaneqartut sukanik pingasunik immikkoortoqarput. Suliffeqarfikkut pensioninut akiliutilli sulilissuarnut nutaajupput, tamanna isumaqarluni matussusiisinaaneri pensioneartumiit pensioneartumut annertuumik assigiinngisitaassasut.

4.3 Inuttup akisussaanerup pensioninullu akiliutit annertunerunissaat pillugit anguniakkat

Pensionimut inuttut akisussaaneq namminerlu akiliuteqarnissaq pillugu takorluugaq aalajangersimasutigut anguniakkani kisimiissanngillat. Utoqqaat pillugit periusissiami iliuusissap maanakkut siunissamilu pensionisartartut pillugit imatut anguniagaqarnissaq siunniuppaa;

- Suliffeqarfinni pensionit allatigullu ileqqaagaqarneq aqutugalugit pensionimut annertunerusumik ileqqaagaqarneq.
- Suliffeqarnermiit kingusinnerusukkat tunuarnissamut kajumissaarutit
- Utoqqalinersiutit qaffanneqarneri

4.3.1 Pensionimut annertunerusumik ileqqaagaqarneq

Naalakkersuisut isumaqarput, suliffisaqartitsinermit pensioneartitsinernullu tunngasutigut erseqqissunik kaammattuuteqartariaqartoq.

Suliffisaqartitsinikkut kaammattuuteqartitsinerup sallerpaatillugu qularnaassavaa, inuit ataasiakkaat inuutissarsiutigilersinnaasamik ilinniarnissamut kaammattoqarnissaat. Kaammattuuteqartitsinerup aappaattut qularnaassavaa, inuit ataasiakkaat imminnut pilersornissartik siunertaralugu ilutigisaanillu tamatta ataatsimoorussamik aningaasaqarnitsinnut tapiissuteqaatigalutik, suliffissarsiornerat. Pingajussaannik kaammattuutit ima aqqitaassapput, inuit ataasiakkaat siviruserpaamik sulinissamut kajumissuseqalersinneqarlutik.

Suliffeqarfinni illuatungeriit isumaqatigiinniarninerini tunngaviit, suliffik aqutigalugu pensionisartarnissamut ileqqaartarnerit pensionisartarnerillu ilanngullugit, ersersittariaqarpaat kaammattuuteqartitsineq inuit ataasiakkaat inuunertik tamaat akissarsiaannut tunngasuusoq. Ilinniarnerup nalaani isertitaqannginneq aamma suliffeqarfik aqutigalugu pensionisartarnissamut ileqqaarsinnaannginneq illuatungilertariaqarpoq isertitanik annertunerusunik, taamaalillunilu aamma pensioninik annertunerusunik. Pingaartuuvoq, akissarsiaqartartut kattuffiinut il.il. akissarsiat tamarmiusut ilaasa annertunerusut pensionisartarnissamut atornerqarnissaannut kaammattuutit pilersitsinissaq, tassuunakkut pisortat aningaasaataasa utoqqalinersianut atornerqarneqartartut artukkiinninnissaat angujumallugu.

Utoqqalinersiat siunertaraat utoqqaat imminnut pilersornissaannik qularnaarinissaq. Taakkuninnga tunniussinermi tunngavigneqartarput utoqqalinersiallip aappariunnagaatalu isertitaat tamarmiusut akileraaruteqaataasussat. Taamaalilluni utoqqalinersiaqartitsinermi siunertaavoq, inuiaqatigiinni utoqqaat aningaasakilliornerusut isumassornissaat. Utoqqalinersiat aqqittariaqarput, isumaginninnermi pisortanit tunniuttakkatut allatulli, inuit namminneerlutik pensionisartarnissaminnut naammattumik ileqqaagaqanngitsut isumassorneqarsinnaanngorlugit, taamaalillunilu isertitat naammaginartumik agguannissaat qularnaarlugit, qulaani tunngaviusunik ersertsiffiusumik.

Naak anguniakkat innuttaasunut tamanut assigiikkaluartut piffissami suliffiusumi pensionisiaqartut ataasiakkaat ileqqaagaqarnissamut tunngavii assigiinngitsuupput. Ilai ilinniagaqarsimasuunngillat, allat ilinniarsimasuupput imaluunniit namminersorlutik inuussutissarsiortuullutik, allalli akunnattumik sivilissuseqartumik sivisuumillu ilinniagaqarsimasuullutik. Sulinermi akissarsiat ilai atorlugit amerlanertigut ileqqaarisooqartarmat tamanna isumaqartussaavoq ilai allanit annertunerusumik ileqqaagaqassasut.

Soorlu siuliani taaneqareersoq namminersorluni suliffeqarfikkut pensionitigut ileqqaagaqarneq suli amerlanernut siusissumiippoq. Suliffeqarfinni pisortanit namminersortunillu pigineqartuni akiliutit ataatsimut isigalugit suli annikitsuupput. Ullumikkut pensionisiaqartut amerlanersaannut aaqqissuussineq taamaattumik nutaajuvoq killeqartumillu taakku pensionimi isertitaannut pingaaruteqarluni. Siunissami pensionisiaqartussanut suliffeqarfikkut pensionit pilersuinermi tunngavittut annertunerusussaapput. Aaqqissuussinerli atsaat annertuumik pingaaruteqartussaalluni sulinikkut inuunermi siusissukkat suliffeqarfikkut pensioninut amerlanersaasut ilaalerpata aamma akiliutigineqartut naammattumik qaffasissuseqarpata.

Pisortat suliffiini pensionimut matussutissat annertusiartuaarnikuupput, kisianni isumaqatigiissummiit isumaqatigiissummut assigiinnatik. Taamaammat pensionisiassanut akiliutit pillugit apeqqutit nalinginnaasumik Namminersorlutik Oqartussat siunissami isumaqatigiinniarnerninut ilaasassapput, isumaqatigiissutit akissarsiaqartumiit 5 % sulisitsisumiillu 10 % ataallugit pensionisiassanut immikkoorsisaraangata. Pisortat pensionisiassanut akiliutit qaffakkiartuaartinnissaannut aningaasartuutissaat, isumaqatigiissutit nutarternerinut nalinginnaasumik sinaakkusiunneqartartut avataasigut aningaasalerneqassapput. Ilanngussaq 2-mi pisortanik isumaqatigiissuteqartartut akornanni pensionisiassanut immikkoortittakkat takutinneqarput.

Aammattaaq ilanngussaq 2-mi assinganik takussutissiaq Kalaallit Nunaanni Sulisitsisut Peqatigiiffiannit (GA-mit) suliarineqartoq ilaavoq, namminersortut akornanni pensionisiassanut immikkoortinneqartartut killiffiat takutinneqarluni. Tassani pingaarnerusutigut aamma takuneqarsinnaavoq, pensionisiassanut immikkoortittakkat qaffakkiartuaartut, namminersortuni sulisunut amerlanernut atatillugu.

Isumaqatigiissutit aqutugalugit pensionisiaqarnissamik aaqqissuussinerit tamanut atuuttut saniatigut, GA-p iluani aammattaaq suliffeqarfiit inuillu ataasiakkaat isumaqatigiissuteqarfigineqartarput, pensionisiaqarnissamik assigiinngitsunik aaqqissuussinertalinnik. Taamaalilluni namminersortunut atatillugu ataatsimut isigalugu pensionisiaqarnissamik aaqqissuussinerit assigiinngitsut annertuumik nikerarput.

Naalackersuisut isumaqanngillat pensionisiaqartut tamarmik ukiumut assigiimmik isertitaqarnissaat anguniagaassasoq. Pensioni kisiat tunngavigalugu naammaginartumik pilersuineramik qulakkeerisumik pensionitigut aaqqissuussineramik innuttaasunut inuiaqatigiit neqerooruteqassapput. Peqatigisaanik nammineq pensioneqarnissamut ileqqaagaqarnissamut imaluunniit kingusinnerusukkat suliffeqarnermiit tunuarnissamut kajumissaarisumik annikilliarortitsisumik aaqqissuussineramik oqimaaqatigiittoqartitsilluni.

Tunngaviatigut Naalackersuisut isumaat tassaavoq inuit ataasiakkaat, sapinngisamik siusissukkat, siunissami pensionistitut inuunermi aningaasaqarnikkut inissisimanissap sapinngisamik eqqarsaatigissagaat pilersaarusiorlugulu. Pensionimut nammineq ileqqaagaqarnissap pilersaarusiornissaanut ilaatigut kiffaanngissuseqarfiuvoq taamaalillunilu ataasiakkaat pensionistitut piumasaqaataanik akuersaartumik isertitatigut tunngaveqarnissaq qulakkeerneqarluni. Peqatigisaanik Naalackersuisut ilisimavaat

inuiaqatigiinni innuttaasut tamarmik ileqqaagaqarnissaminnut periarfissaqanngitsut innuttaasullu taakku pensionistitut naammaginatutumik aningaasaqarlutik inuuneqarnissaat suli qulakkeerneqassalluni.

Naalakkersuisut arajutsisimangilaat inuit nammineq pensioneqarnissaq ilaatigut isertitatigut tunngaveqartariaqarnermik killeqartinneqartoq. Inuit ileqqaagaqarnissaasa imaluunniit aningaasaliinissaasa siaruarnissaanut aamma suliniutaavoq nunami maani sivisuumik utoqqalinissamut ileqqaagaqarnermik ileqqoqannginnermik killeqartissinnaavoq.

Inuit ataasiakkaat ukiumoortumik pensionisiaqarnissamik aqqissuussinernut Nunatsinni Danmarkimilu akiliutaat ukiumoortumik nammineerluni nalunaarsuineranut atugassatut isertitat nalunaarutiginerini ersittarput. Kisianni Nunatsinni inuit ataatsimut ileqqaagaat imaaliillaannaq paasiniarneq ajornarput. Naalakkersuisut pensionisiaqarnermut tunngasut siunissami iluarsartuuteqqinnissaannut tunngatillugu inuit Nunatsinni najugaqartut pensionisiassanut ileqqaagaat ataatsimoortut naatsorsussavaat.

SISA ingerlatseqatigiiffinni kisiartaalluni pensionimut siunertamut kalaallit nunaanni ilaasortat ukiumut akiliutaannik ilisimatitsisinnaavoq, kiisalu pensionimut pigisat ileqqaarneqarsimasut suut ingerlatseqatigiiffimmi inissinneqarsimanersut. Ilaasortat akiliutaat pilersitsisoqarmalli annertusiartuinnarsimapput ukiunilu naatsorsuuseriffiusuni kingullerni marlunni ukiumut ataatsimut 140 mio. kr.-it sinnertarsimallugit. Tamannali 2008-mi pensioninik pisartagaqartut 3000-ingajaat katillugit pensionersiaannut 13 mio. kr.-inik annertussuseqartunut atatillugu isigineqassaaq. Aningaasat, agguaqatigiissitsinikkut isigigaanni SISA-miit pensionit aqqutigalugit pensionisiaqartoq annikitsuinnarnik isertitaqartarluni.

Taamaattumik ilaasortat akiliutaasa procentiata qaffanneqarnissaa kiisalu akiliutit sulisutut inuunermi sapinngisamik siusissukkut aallartittarnissaat ukiunilu arlalinni ingerlanneqartarnissaat tunngaviusaaq ilaasortat ataasiakkaat siunissami suliffeqarnikkut pensioninit annertunerusumik isertitaqarsinnaassappata.

2011-mi SISA katillugit 15.711 tkr.-inik tunniussivoq. Taakkunannga 4.962 tkr.-it utoqqalinersiaapput, 5.360 tkr.-it siusinaartumik pensioniullutik, 609 tkr.- aapparisaq pensioneralugit aamma 697 tkr.-it meeqqat pensionisialugit, 4.084 tkr.-illu pensioninik aqqissuussinernut allanut nuunneqarsimallutik. Tunniussinerit ataasiartamik tunniussinertut annerusumik pisarsimapput.

Siunissami pensionitigut ingerlatsinissamut aallaaviusussaq tassaavoq pensionistitut pilersuinerup pensionimut ileqqaagaqareernikkut qulakkeerneqassammat. Tamanna assersuutigalugu pinngitsoorani ileqqaagaqarnissaq pillugu inatsisiliornikkut pisinnaavoq, Akileraartarnermut Atugarissaarnermullu Ataatsimiititaliamit inassutigineqartut. Immikkoortumili inatsisiliornissamut suliniutit maannakkorpiaq ajornartorsiutaasut aqqiiffigissanngilai. Utoqqaat amerlanersaasa suliffeqarnikkut pensionitigut pilersorsinnaalernissaannut piffissaq suli sivisooq ingerlassaaq.

4.3.2 Ukiutigut kingusinnerusukkut tunuarnissamut kajumissaatit

Inuit nammineq ileqqaagaqarnerutaasa qaffannerisa aamma kingusinnerusukkut tunuarnerup akornanni ataqatigiinnerit pissutigalugit utoqqalineri pensioninik aqqissuussinerit imminut akilersinnaalersissavai aamma innuttaasuni utoqqarnut sanngiinnerusunut ikiuinissamut aningaasaqarnikkut napatissinnaaneq

qulakkeerneqarluni. Ukiutigut kingusinnerusukkut tunuarnissamut kajumissaatit atulersinneri takorluukkap taassuma piviusunngortinnissaanut iluaqutaassaaq.

Kalaallit nunaanni inuussutissarsiornermi inuuneq siusinnerusukkut, annertuutigut, innuttaasut amerlasuut piniarnermik aalisarnermillu inuunerat taakkulu pilersitaannik suliffissuaqarnermik tunngaveqarsimavoq. Amerlanertigut suliffeqarfiit annertuumik timikkut sunniuteqartartut, ullumikkut siusissukkut nungullarnermik kinguneqartarput. Inuiaqatigiinni inuussutissarsiorsinnaasut ilai amerlasuut allat pisortanit atorfinni atorfeqarsimapput. Atorfiit amerlanertigut tjenestemanditut atorfiit pensionillit.

Pissutsit tamakku pissutaaqataallutik utoqqalinersiutit isumaginninnermi akiliutitut atulersinneqarnerinut, kiisalu innuttaasut allanut naleqqiullugu siusissukkut pisortanit pisartagaqalersinnaallutik. Inuussutissarsiutilli aqqissugaanerat innuttaasullu inuunermi atugaat ajunngitsumik ineriartorsimapput ilaatigut sivirusunerusumik inuuneqarnermik kinguneqarlutik aamma maannakkut utoqqalinersiutit pillugit inatsisartut peqqussutaanni atuuttumi utoqqalinersiutininik pisartagaqalernissamut ukiut killigaat ukiunut 65-inut aalajangerneqarsimalluni.

Utoqqalinersiutit isumaginninnikkut pisartakkatut suli isigineqarmata immikkoortumi tassunga aningaasaliissutit inuiaqatigiinni aningaasaqarnikkut atugarliortunut sammitinneqarnissaat siunertaavoq. Utoqqalinersiutininik akiliutit tunniunneqartarnerinillu aalajangersaanerit utoqqalinersiuteqartut aappaatalu imaluunniit inooqataata isertitai tunngavigalugit pisarput. Tamatuma kinguneraa utoqqalinersiutit atorunnaarsinneqarsinnaaneri.

Pensioneqartut ilai pensioneqartussatut ukioqalereeraluarlutik suli sulerusuttarput, tassa pensioni nammineq isertitanik tapertaqartinniarlugu suliffeqarfimmiit tunuarnissaq kinguartillugu. Maannakkut utoqqalinersiutitigut aqqissuussineq taamatut sulinermik ingerlataqarnissaq tapersersunngilaa, tassa isertitat isumaginninnikkut pisartakkani allani ilanngaatigineqartarmata naapertuutinningsumik annertussuseqartumik akileraaruserneqartarlutik¹⁰. Tamatumunnga atatillugu Naalakkersuisut pensionisiaqarnermut tunngasut siunissami iluarsartuuteqqinneranni, misissussavaat pensionisiallit pensionisiaminnik ikilisaanneqanngikkaluarlutik sulinissaminnut periarfissaqarnerulersinnaanersut. Tamanna pisariaqalersinnaavoq, sulisinnaasut ikiliartornerat ilutigalugu, aqqissuussinerlu ima ilusilerneqarsinnaavoq, pisortat karsiinut artukkiinngitsumik.

Inuiaqatigiinni akileraarutitigut maleruagassat suliffeqarfikkut pensionit aqqutigalugit pensionimut ileqqaarnerit kisiisa iluaquserpai, akerlianilli inuit pensionimut ileqqaagaqarneri allat assersuutigalugu aningaasatigut pensionit akileraarutitigut iluaquserneqarnatik. Siunissami pisariaqartinneqassaaq pensionisiat siunertamut naapertuunnerusumik aqqissuunnissat, tamannalu Naalakkersuisut pensionisiaqarnermik iluarsartuusseqqinnerannut ilaavoq. Naalakkersuisut pensionisiaqartitsiviit, aningaaseriviit soqutiginnitsillu pingaarutillit allat iluarsartuusseqqinnissamut siunnersuutit tigussaasut saqqummiutinnginnerini peqataatissavaat.

¹⁰ Teknikkikkut oqartoqarpoq "pisortanit pisartakkat namminerlu isertitat katinnerini koruunimut isertitarineqartunut kingullernut akileraarut" qaffassissoq. Maannakkut appariartortitsisarnermi pisortanit pisartakkat namminerlu isertitat katinnerini koruunimut isertitarineqartunut kingullernut akileraarut kisermaanut aamma aappariinnut utoqqalinersiuteqartunut 80-100 %-imiippoq. Sulinissamut kajumissuseq taamaattumik annikitsuinnaavoq.

Sapaatip akunneranut 40 tiiminik sulisarneq amerlasuunut utoqqanngortunut sapernarsinnaasarpoq. Eqaatsumik aqqissuussinissamut annertunerusumik periarfissiisoqarpat amerlanerusut suliffeqaannassagunarput, assersuutigalugu ullup ilaannaani sulillutik imaluunniit timikkut oqinnerusumik suliaqarlutik. Ilaannakuusumik pensioneqalersinnaanermut periarfissaqarneq pisuni taakkunani periarfissaassaaq aamma pensioninut tunngasutigut nutaamik inatsisiliornissamik pisariaqartitsissalluni.

4.3.3 Utoqqalinersiuteqalernissamut ukiut qaffanneri

Inuiaqatigiit qajannaatsunik sulisinnaasunik utoqqartaqarunik inuusuttullu kingornussisinnaasut ikinnerullutik, peqatigisaanillu tamanna atugarissaarnerup atatiinnarnissaanut ajornartorsiortitsilluni, tassa akileraarutit pisortanit akilersuutinut naammanngimmata, utoqqalinersiuteqalernissamut ukiut qaffannissaat qanittuuvoq. Tamanna aamma europami nunani arlalissuarni pisimavoq.

Utoqqalinersiuteqalernissamut ukiut qaffannerisigut akileraarutinut annertunerusumik akiliisoqassaaq peqatigisaanillu pisortat pilersuinerinut aningaasartuutit annikillillugit. Matumanili naliliinnermut ilaassaaq 65-inik ukioqalernerup kingorna kikkut tamarmik sulinertik ingerlatiinnarsinnaanngimmassuk. Utoqqaat ilai aamma suliffeqanngillat utoqqalinersiuteqalernissamullu ukiut qaffannerisigut piffissaq suliffissaaleqiffiusoq aamma pisortanit ikiorserneqartarneq sivitsorneqaannassalluni.

Timikkut ilungersunartut sulinerit teknikkikkut atortorissaarutitigut siuariartoqarnera pissutigalugu annikillismapput, tamannalu isumaqarluni 65-it sinnerlugit ukioqalersuni inuppaalussuit suliffeqarnikkut ingerlaannarsinnaagunarput. Sivisunerusumik piffissaq suliffiusinnaasoq aamma ataasiakkaanut inuiaqatigiinnullu aningaasaqarnikkut iluaqutaassaaq, tassa aningaasaqarnikkut pissarsianut iluaqutaassamat aamma akileraarutitigut isertitat qaffannerinik kinguneqarluni ilutigisaanillu pensionisiaqartitsinerinut aningaasartuutit annikillisarneqassallutik.

4.4 Iliuusissat inuttut akisussaannerit pensioninullu nammineq akiliutinut siuarsaasut

Anguniakkat angusaqarluarniarnerit aamma suliassat akornanni ataqatigiissitsinissaq pilersinniarlugu ingerlatsinissamut kissaatigisaq pillugu tunngaviit atorlugit nassuiarneqassapput. Erseqqissaavinneq nalit piffissallu allattorlugit siullermik agguassinnikkut sunniutaasunik iternga tikillugu annertunerusumik misissuinerinik pisariaqartitsippat, peqatigisaanillu immikkoortuni ingerlataqarfiusunut allanut ataqatigiissinneqassallutik. Tamanna tunngavigalugu pensionit pilersuinerlu pillugit suliniutit uku Naalakkersuisunit saqqummiunneqarput.

- Sulisinnaasunut tamanut namminerisamik ileqqaagaqarneq pillugu inatsisiliornissamut suliniuteqarsinnaaneq.
- Tassanissaaq suliniutinut piumasaassaaq utoqqalinersiutinut inatsisilik allannguinnissaaq. Takorloorneqarsinnaavoq killiliussat allanngortinneqassasut - immaqqa pensionip saniatigut isertitat apeqqutaatinnagit tunngaviummik aningaasat qulakkeernerisigut. Inatsisit aamma inuussutissarsiornerup aqqissuussinerit eqaatsut atorlugit utoqqaat suliffeqarfinniissinnaanerat periarfissaalersissavaat, taamaalilluni utoqqalinermit ullup ilaani sulisinnaaneq periarfissaalerluni. Ilutigisaanik utoqqaanerisut pillugit politikkimik sulisitsisut piareersaasariaqarput. Qulequtaq pensionisiaqartitsinerinut tunngasut siunissami iluarsartuuteqqinneranni ilaatinneqassaaq.

- Utoqqalinersiutit pillugit inatsisit allanngortissaaq, taamaalilluni utoqqalinersiuteqalernissamut ukiut qaffanneqarlutik inuit agguaqatigiissillugu ukiut inuusarfiisa qaffakkiartornerat ilutigalugu. Tassani periarfissat eqaattariaqarput, taamaalilluni nungullarsimasut 65-inik ukioqalerunik immaqaluunniit siusinnerusukkut utoqqalinersiuteqalernissaminnut periarfissaqarlutik.

4.5 Inerniliineq

Pensioninik aqqissuussineq tatisimaneqalerpoq sulisinnaasut amerlassusaannut naleqqiullugu utoqqaat amerlassusaat qaffakkiartornerisa malitsigisaanik. Innuttaasut utoqqaat naammaginartumik inuunermi siunissami qulakkeerneqassappat taamatut qaffariartoqarneranut sillimasumik iliuusissanik aallartitsisoqassaaq.

Naalackersuisunit kaammattuutigineqarpoq nutarterinerit innuttaasut utoqqalinissamut nammineq ileqqaarnissaannut kajumissaasut. Aalajangersimasumik tikkuarneqarsinnaavoq sulisinnaasunut tamanut pinngitsoorani pensionimut ileqqaarnissaat. Suliffeqarnermiit kingusinnerusukkut tunuarnissamut kajumissaateqarnissaaq siunnersuutigineqarpoq aamma utoqqalinersiuteqalernissamut ukiut qaffanneqarnissaat tikkuarneqarpoq, tassa tamatumaa ilaatigut akileraarutininik amerlanerusunik akiliisoqarnissaa kingunerissammagu peqatigisaanillu pisortat pilersuinerannut aningaasartuutit ikilisinneqarlutik. Naalackersuisut soorunami tassani ilisimavaat kikkut tamarmik 65-inik ukioqalernerup kingorna sulinertik ingerlatiinnarsinnaanngikkaat. Siumut sammisumik isiginnittumi anguniagaq tassaavoq suliffeqarnerup aamma inuit aningaasaqarnerisa akornanni pitsaanerusumik ataqatigiissitsisoqarnissaa, ilaatigut pisortanit pensioneqarnikkut, nammineq pensionimut ileqqaagaqarnikkut aamma suliffimmiit nammineq saniatigut isertitaqarnikkut.

5. Utoqqaat sapinngisamik sivisunerpaamik nammineersinnaanerit

5.1 Utoqqaat suliaqartut nammineq inuunermut akisussaasut namminerlu aalajangiisinnaasut

Inuit tamarmik nammineq inuunerminnut akisussaapput namminerlu aalajangiisinnaatitaallutik. Tamanna soorunami aamma utoqqarnut atuuppoq. Innuttaasut utoqqaat kinguaariinnik attaveqartitseqataapput taamaammallu inuiaqatigiinni tamani pingaaruteqarlutik.

Inuit allat peqatigalugit misigisaqarfigalugit sammisaqarluni inuuneqarnissamut kajumissuseqarneq utoqqalineq malillugu annikillineq ajorpoq. Aamma taamaappoq allanut aamma inuiaqatigiinnut iluaqutaasumik nammineq piginnaasat, pikkoriffiit misilittakkallu atorneqarnissaannik pisariaqartitsineq. Peqatigisaanik ullutsinni Kalaallit Nunaanni naatsorsuutigaarput isumannaallisaasoqartoq, utoqqalinitisinni ikorneqarnissamik pisariaqartitsilerutta nammatsisussa. Nammineersinnaajunnaaraanni eqqiaanermut, uffarnermut allatigullu paaqqutarineqarnermut ikiullutik pisortat akiliuttariaqarput.

Naalackersuisut anguniagaraat utoqqaat pitsaasumik pissarsiffiulluurtumillu inuuneqarnissaat, inunnut taakkununga inuiaqatigiinnullu iluaqutaasumik. Naalackersuisunit pingartinneqarpoq utoqqarnik isumassuineq tamanna pillugu utoqqaat pisariaqartitaannut naleqqussarneqassasoq, aamma utoqqaat nammineq angerlarsimaffimmiinnarnissaannut, pineqartup atugarissaarnera ulorianartorsiortinneqanngippat aamma pineqartup tamanna kissaatigippagu.

Utoqqarnik paaqqutarinninneq taamaattumik imatut aqqissuunneqassaaq utoqqaat suliaqartut nammineersinnaasullu sapinngisamik sivisunerpaamik taamatut ingerlanissaminnut periarfissaqarlutik. Naalackersuisunit pingartinneqarpoq anguniarneqartariaqartoq utoqqarnik paaqqutarinninneq imatut aqqissuunneqassasoq, naleqqulluurtumik inuuneq atatiinnarniarlugu, utoqqaat tapersersorneqarnissamik ikiorneqarnissaminnillu pisariaqartitaannik neqeroorfigineqarlutik.

Pitsaaliulluni suliniutit pingaarput peqqinnissakkullu siuarsaanerit innuttaasunik utoqqarnik suliaqarnermi sulianik aqqiiniarnermi ilaatinneqartariaqarlutik. Peqqiilliulernermit pitsaaliuinerit, pisinnaasakkut annasaqarnerit, kissaatiginnisamik kiserliulernerq immikkuulernerlu utoqqaat pillugit ingerlatsinissamut ilaassasut Naalackersuisunit kissaatigineqarpoq.

5.2 Killifik unamminartullu

Soorlu kapitali 3-mit takuneqarsinnaasoq utoqqaat amerlassusaasigut malunnaatilimmik qaffattoqartussaavoq. Qupperneq 17-mi titartakkami 4.2-mi titarnerup takutippaa ukioq 2013-mi 4.101-iniit ukioq 2040-mi 7.369-inut qaffariartoqassasoq. 65-it sinnerlugit ukiullit arlalissuilli suli suliffeqassapput assersuutigalugulu angerlarsimaffimmi ikiorneqarnissaq pisariaqartissanagu. Nappaatit ilai, ullumikkut sanngiillinermit pinngitsuugaqarsinnaanermillu kinguneqartartut, siunissami ikinnerulersimassapput imaluunniit utoqqalinermit qaqtiguulersimassallutik, ilaatigut katsorsaanikkut periarfissat pitsaanerulersimassammata. Sivisunerusumik inuusalerneq pissutigalugu ataavartumik nappaateqartut amerlanerulersimassapput soorlu uummatip taqarsuatigut nappaatit aamma sukkorneq.

Soorlu HS-ANALYSE-p misissuineranit takuneqarsinnaasoq utoqqaligunik nammineq angerlarsimaffimmini najugaqarusuttut amerlanersaapput. Tabel 2-mi apeqqut imaappoq: "*Pensionistinngoruit inissiami qanoq ittumi najugaqarusunneruit?*" Akissutaasinnaasut: "*Illu (ilaqutariit ataatsit illuat), illut uiguleriaat (tassa illu*

marlunniit sisamanik inissialik), piginneqatigiilluni inissiaq, inissiaq, inissiarsuarni inissiaq, inissiaq nakkutigineqartoq (utoqqaat illuannut atatillugu namminerisamik inissiaq), utoqqaat illuanni ineeraq, allat.

Tabellimit takuneqarsinnaavoq amerlanerpaartaat, tassa 63 procentit, pensionistinngorunik nammineq illuminni najugaqarusunnerusut. Akissuteqartut sinneri akissutaasinnaasunut allanut siaruarsimapput, "inissiaq nakkutigineqartoq" 13 procentillu najugaqarfigisassatut pilerigineqartuni tulliusoq. Inissiaq nakkutigineqartoq nassuiarneqarpoq utoqqaat illuannut atatillugu namminerisamik inissiaq matumani utoqqaat pillugit periusissiami nammineq angerlarsimaffimmi inissiatut isigineqarluni, tassa utoqqaap inissiani pigiinnassammagu, aamma inuk allami namminerisaminik najugaqarsimappat assinganik isumassuinikkut paarineqarnikkullu ikiorneqartussaammat. Maluginiarneqartariaqarpoq 4 procentiinnaat utoqqaat illuani najugaqarnissaq kissaatigimmassuk.

Peqatigisaanik utoqqarnut inissiani najugaqarnermiit utoqqaat nammineq angerlarsimaffimmini najugaqarnerat inuiaqatigiinnut akikinnerunerannut naleqqiunneqarpat Naalakkersuisunit kissaatigineqarpoq innuttaasut kissaataat siuarsarneqassasut utoqqaallu nammineq angerlarsimaffimmini najugaqarnissaat iliuuseqarfigineqassasoq. Tamannali nuna tamakkerlugu angerlarsimaffinni ikiuinermik aaqjissuussinerup annertusineqarnissaanik piumasaqarpoq.

Kalaallit Nunaanni 1. januar 2011-mi 64-it sinnerlugit ukioqartut inuit 1000-ingajaat angerlarsimaffimmi ikiorneqartarput¹¹. Utoqqaat 64-inik taakkuluunniit sinnerlugit ukiullit amerlassusaannut naleqqiunneqarpat taamatut ukioqartut sisamararterutaat angerlarsimaffimmi ikiorserneqartarsimapput. Inuit 64-inik taakkuluunniit sinnerlugit ukiullit, angerlarsimaffimmi ikiorneqartartut, amerlassusaat Danmarkimut assersuukkaanni qaffasippoq. Danmarkimi 65+-mik ukioqartunit innuttaasunit tamarmiusunit 850.000-it missaaniittunit inuit 16.500-it missaaniittut 2008-mi angerlarsimaffimmi ikiorneqartarput. Tassa inuit 50-iuppata ataaseq.

HS ANALYSE-p misissuineranit kisitsisit takutippaat¹² 2012-mi augustip qaammataani 55-it sinnerlugit ukioqartuni 17 procentit angerlarsimaffimmi ikiorneqartartut. Taakkunanga 13 procentit sapaatip akunneranut 1-2 tiimit angerlarsimaffimmi ikiorneqartarput, 3 procentit sapaatip akunneranut 3-5 tiimit, procentinilu kingulleq sapaatip akunneranut 4 tiimit sinnerlugit. 17 procentit tassaapput inuit arfinilissaat angerlarsimaffimmi ikiorneqartartoq.

65-69-inik ukioqartuni 9 procentit sapaatip akunneranut 1-2 tiimit angerlarsimaffimmi ikiorneqartarput, 3 procentit sapaatip akunneranut 3-4 tiimit aamma 2 procentit sapaatip akunneranut 4 tiimit sinnerlugit. 70+-nik ukiulinni 44 procentit sapaatip akunneranut 1-2 tiimit angerlarsimaffimmi ikiorneqartarput, 11 procentit sapaatip akunneranut 3-4 tiimit aamma 3 procentit sapaatip akunneranut 4 tiimit sinnerlugit. Inernerit takutippaat ukioqqortusiartorneq malillugu angerlarsimaffimmi ikiorneqarnissamut pisariaqartitsineq malunnartumik qaffakkiartortartoq, tamannalu arlaannit immaqa tupigusuutigineqarsinnaanani, oqaluttuarporli ukiut inuuffiusut qaffakkiartortillugit angerlarsimaffimmi ikiorneqarnissamut pisarisqaqartitsineq annertusiartortartoq.

¹¹ Tamanna kisitsisillu paasissutissallu tulliuuttut Akileraartarnermut Atugarissaarnermullu ataatsimiititaliap isumaliutissiissutaanit, 2011-meersumit issuarneqarput

¹² HS ANALYSE, Tabel 3

Kalaallit Nunaanni 64-it sinnerlugit ukiulinni innuttaasumut ataatsimut angerlarsimaffimmi ikiorsiinnermut agguaqatigiissillugu aningaasartuutit kommunimiit kommunimut allanngorarput, ukiumulli ataatsimut agguaqatigiissillugu 10.000 kr.-it missaaniillutik. Inummot ataatsimut utoqqarnik paaqqutarinninnermut tamarmiusumut aningaasartuutit 60.000 kr.-inik annertussuseqarput. Utoqqarnik paaqqutarinninnermi aningaasartuuteqarfiusuni annertunerpaaq tassaavoq utoqqaat illui aamma paaqqutarisarialinnut angerlarsimaffiit.

Inunnut, inuuniarnikkut peqqinnissakkulluunniit peqquteqartumik, inuttut pisariaqartitanik illumilu suliassanik nammineerlutik isumaginnissinnaanngitsunut angerlarsimaffimmi ikiuisoqartarpoq. Angerlarsimaffimmi ikiuinnermi siunertaq tassarpiaavoq atuisut toqqissisimanartumik atugaqarlutik nammineq angerlarsimaffimmiiginnarnissaat taamaalilluni utoqqaat illuaniinnisaaq pinngitsoorneqarluni. Angerlarsimaffimmi ikiortip suliassaarfii suliaalu tassaapput nalinginnaasumik illumi suliassat soorlu eqqiaaneq, niuerniarneq, atisanik errorsineq, inuttut eqqiluisaarneq aamma atisaajarnermi atisalersornermilu ikiorneqarneq. Angerlarsimaffimmi ikiuineq nammineq ikiorneqartutut isigineqassaaq utoqqarlu suleqatigeqqissaarlugu ikiuisoqassalluni.

Napparsimareernerup ajutooreernerulluunniit kingorna sungiusaqqinnissamut utoqqarni pisariaqartitsisoqarsinnaavoq. Utoqqaat sapinngisamik sivisunerpaamik nammineq angerlarsimaffimmiissappata taamaattumik iluaqutaalluartumik sungiusaqqittoqarnissaanut periarfissaqassaaq. Tamatumunnga taamaallaat periarfissaqarpoq pineqartumi timimik sungiusaasunik allatigulluunniit suliatigut ilinniarsimasunik inunnik atorfeqartitsisoqarpat, qanoq sungiusaqqittoqarnissaanik aamma utoqqarnut tamatumunnga pisariaqartitsisunik ataavartitsisumik sungiusarnissamut angerlarsimaffimmi ikiortinik ilitseruussisinnaasunik.

Paaqqutarinninnerup iluani sulisut allat annertusaaviginissaat aamma pisariaqassaaq, nammineq angerlarsimaffimmi najugaqaannarnisaaq pimoorunneqassappat, tassa inuit ilaannut angerlarsimaffimmi ikiortip tunniussinnaasaanik paaqqutarisassanik pisariusunik pisariaqartitsisoqarsinnaamat. Taakku tassaasinnaapput sundhedshjælperit imaluunniit sundhedsassistentit. Peqqinnisaaqarfik aatsaat akuulersarpoq, utoqqaq napparsimasooq napparsimanerminut allatulluunniit peqqilliernerminut atatillugu paaqqutarineqartariaqaleraangat. Angerlarsimaffimmi paaqqutarinninnermi kiisalu utoqqarnut paaqqinniffinni suliatigut ilinniarsimasunillu amigaateqartoqarpoq¹³. Misilittagarineqartut malillugit angerlarsimaffinni peqqissaanermi sulisutigut taarsaannerit annertuujupput, utoqqarnullu paaqqinniffinni sulisut kaaviiarnerat annertuujulluni.

Nassuerutigisariaqarparput sullissinissamik neqeroorutit sumiiffinni tamani assigiissinnaanngimmata, aamma taamaappooq utoqqarnut tunngatillugu. Tamanna aningaasatigut sulisutigullu nukissaqartinnngilarput. Taamaamat ataatsimoortumik isiginneriaaseqarluni sulinisaaq immikkut pingaaruteqarpoq. Aallaaviussaaq utoqqaat ataasiakkaat pisariaqartitaat, ataqatigiissumillu ingerlatsineq pilersissavarput, peqqinnisaaqarfik paaqqutarinninnermillu suliqartut ataatsimoortillugit.

Tassunga atatillugu ammasumillu periuseqarnisaaq qularnaarumallugu Naalackersuisut siunnersuutigaat, kommunit suleqatigalugit sullissinerit allaaserineri suliarineqassasut, piumasaqaatit uuttorneqarsinnaasut aallaavigalugit utoqqarnik sullissinerup qaffasissusissaaq allaaseralugu – piviusorpalaartumik utoqqaallu

¹³ Akileraartarnermut atugarissaarnermullu ataatsimiititaliap isumaliutissiissutaanit paasissutissat.

eqeersimaarfigineqarnerunerannik takutitsisumik, utoqqaat pillugit periusissiaq aqqutigalugu ukiuni aggersuni anguniarneqartutut.

5.3 Sapinngisamik sivisunerpaamik imminut napatissinnaanermut naleqqiullugu anguniagaq iliuusissarlu

Immikkoortumi tassani anguniakkat iliuusissatigullu suliniutit ataatsimut allanneqarput. Tamatumunnga pissutaavoq suliap ingerlaqqinnera kommunit, peqqinnissaqarfik aamma Naalackersuisut akornanni suleqatigiinnikkut ilusilerneqarnissaa. Tamatumani siullermik, maannakkut suliarineqarsimanngitsuni, pisariaqartitsinernik sukumiisumik misissueqqissaartoqarnissaa pisariaqarpoq. Ilisimasat maannakkut pigineqareersut tunngavigalugit Naalackersuisut immikkoortunik isiginiarneqartussanik toqqaasinnaapput.

- Angerlarsimaffinni ikiortinik piginnaasaqartunik sulisussarsineq aalajangiussisimanerlu qulakkeerlugu, taamaalilluni isumassuineranut paaqqutarinninnermullu utoqqaat pisariaqartitaat akuersarneqarlutik. Angerlarsimaffimmi peqqissaaneq nunap annersaani pissarsiarineqarsinnaasariaqarpoq. Tamanna qularnanngitsumik peqqinnissakkut ilinniarsimanerup iluani sulianik ilinniarsimasunik amerlanernik ilinniartitsinissamik pisariaqartitsissaaq. Naalackersuisut ilinniartitsinermut pilersaarutissami maanna 2013-imi saqqummiussassatut suliarineqartumi utoqqarnut iluaqutaasussanik ilinniartitsinikkut suliniutissanik siunnersuutitik tigussaasunik ilanngussaqaassapput.
- Maannakkut utoqqarnut paaqqinniffiusut allilernerit ineriartortinnerilu, peqqinnissakkut siuarsaanerit sammisassaqartitsinerillu neqeroortigineqarlutik. Utoqqaat najugaqatigiiffinni aamma utoqqarnut angerlarsimaffinni, paaqqutarineqarfinni najugaqarfinnilu immikkut paarsiffiusuni najugaqarnissaminut periarfissaqartariaqarput, taamatullu peqqinnissaqarfiup inissaqartitsinerisa annertusinerisigut. Tamatumunnga sanaartornikkut aningaasartuutit innuttaasut najugaqarnermikkut nikerarnerat malissavaat.
- Ilutigisaanik pingaartuuvoq utoqqarnik paaqqutarinninnerup aqqqissuunnissaa, utoqqaat kissaatigunikku angerlarsimaffiminniiginnarsinnaatillugit, ataasiakkaallu atugarissaarnissaat qularnaarneqarsinnaatillugu.
- HS-Analyse-p misissuinerata takutippaa inissiat eqqarsaatigalugit inissiaq nakkutigineqartoq pilergineqarnerusoq, tassa nammineersinnaajunnaaraanni. Utoqqaat ataatsimoorfinni, sanaartorneq, inissianik Olle Kolle-nik¹⁴ taaneqartunik assigisaanilluunniit periarfissaasinnaavoq. Utoqqaat "nakkutiginnissinnaasunik" qanittumiikkunik sivisunerusumik nammineq angerlarsimaffimmiinnaapput.
- Atugarissaarnermi atortorissaarutit sulinerup pitsaanagerusumik aqqqissuunnissaanut periarfissiippat, tamannalu oqimaatsunik kivitsinissamut peqataasinnaalluni. Atortorissaarutit ullumikkut eqqiaanermut, attaveqatigiinnermut, nappaatit suussusilernerinut, ajornartoornermi kalerrissaarinermi atorineqarsinnaapput. Iluaqutaaffigisinnaasaani atortorissaarutit tamatigut

¹⁴ Inissiaq utoqqaat tassani najugaqarlutik, ataatsimut sammisassaqartitsinerit arlalissuit tassunga atallutik, assersuutigalugu ataatsimut nerisarnerit, ataatsimut sammisassaqartitsinerit assigisaallu.

taamaattumik ator neqartariaqarput, tamatigulli utoqqaat isumasiortarlugit, taamaalillutik neqeroorutini sapikkaminnut tatisimaneqarnermik misigisaqartinnagit.

5.5 Inerniliineq

Utoqqaat nammineq angerlarsimaffimmini sapinngisamik sivilunerpaamik najugaqarusupput tamannalu takorluukkamut naapertuulluni, tassa utoqqaat sapinngisamik sivilunerpaamik nammineersinnaatinneqassasut.

Isumassuiner mut tunngasuni misissueqqinneq, anguniagaq iliuusissarlu kommunit, peqqinnissaqarfik aamma Naalakkersuisut akornanni suleqatigiinnikkut ingerlassaaq.

Naak pisariaqartitsinerit erseqqissarneqarsimanngikkaluartut iliuusissat ilaannik maannangaaq Naalakkersuisut toqqaaniarput, utoqqaat sapinngisamik sivilunerpaamik nammineersinnaatinneqarnissaannik anguniakkap angunissaanut iluaqutaalluni. Siullermik angerlarsimaffinni ikiorteqartarneq aamma angerlarsimaffimmi peqqissaaneq allilerneqartariaqarput taakkunungalu ilinniartitaaneq ilungersuutigineqartariaqarluni. Peqqinnissakkut siuarsaanermik sammisassaqtitsiniarluni neqerooruteqartoqartariaqarpoq. Najugaqariaatsit allat annertusarneqassapput, taamaalilluni utoqqaat sapinngisamik sivilunerpaamik nammineq angerlarsimaffimmiillutik atugarissaarnermi atortorissaarutit ator neqarlutik.

6. Utoqqarnut inissiat naammattut

6.1 Utoqqarnut inissiat utoqqaat pisariaqartitaannut naleqqussarsimasut

Siunissami utoqqaat inissiaminnut naleqqiullugu maannakkut utoqqarnit allanik kissaateqarlutillu pisariaqartitsissapput. Utoqqarnut inissiani anguniagaq tassaavoq siunissami pisariaqartitat naatsorsuutigisallu naammassineqarsinnaanerat. Paaqqinniffinnut utoqqaallu illuinut ataatsimut taaguutitut immikkoortumi matumani utoqqarnut paaqqinniffiit atorpeqarpoq.

Utoqqarnik isumassuinermi anguniagaq tassaavoq sammisaqartitsinermit utoqqalinernullu toqqissisimanartumut illutigut isumassuinnikkullu toqqammavinnik utoqqaat qulakkeerunneqarnissaat. Naalakkersuisut isumaqarput utoqqarnik isumassuineq tamanna pillugu utoqqaat pisariaqartitaannut naleqqussarneqassasoq. Utoqqaat nammineersinnaanngitsut ulloq unnuarlu paaqqutarineqarfigisaanni sammisasaqartitsiviusunilu inissianik qulakkeerneqassapput.

Naalakkersuisunit pingartinneqarpoq anguniarneqartariaqartoq utoqqarnik paaqqutarinnineq imatut aaqjissuunneqassasoq, naleqqulluurtumik inuuneq atatiinnarniarlugu, utoqqaat tapersorsorneqarnissamik ikiorneqarnissaminillu pisariaqartitaannik neqeroorfigineqarlutik.

Ataqqinassutsip allanngortinnginnissaa aamma pineqarpoq, aamma nammineersinnaajunnaaraluaanniluunniit, allanit ikiorneqarnissaq pinngitsoorsinnaanagu. Utoqqarnut paaqqinniffinni utoqqaat angerlarsimaffimmiittutut misigisimassapput, "kisimiissinnaallutik" aamma qaaqquisuullutik, ilaqtutat ikinngutillu katerisimaaqatiginissaat periarfissaalluni.

Utoqqaat amerlanerpaartaat siunissami utoqqarnut paaqqinniffimmut pisut timikkut tarnikkulluunniit ima sanngiillisimatigisussaapput utoqqarnut paaqqinniffimmi ikiorneqarnatik nammineernissartik sapissallugu.

Utoqqarnut paaqqinniffinni najugaqartut sivisuumik inuuneqarsimapput, sulinerikkut inuunermilu misillitagaqarnermikkut inuiaqatigiinnut iluaqutaasimallutik. Utoqqaat amerlanersaasa utoqqarnut paaqqinniffimmi nuunnerat nuunnerissavaat kingulleq. Taamaattumik aalajangiinissaq sapernarsinnaavoq, ataasiakkaamut taassumalu ilaqtutaanut, naak taamaalinerani paaqqutarinissamut pisariaqartitsineq ima annertutigaluni, utoqqarnut paaqqinniffimmut nuunneq oqilisaanneqartutut amerlanertigut misigineqarluni.

6.2 Killiffik unamminartullu

Soorlu kapitali 4-mit takuneqarsinnaasoq Naalakkersuisut anguniagaat tassaavoq utoqqaat sapinngisamik sivisunerpaamik nammineq angerlarsimaffimmiinnissaat. Utoqqarpassuarnullu piffissaqartarpoq nammineersinnaanatik, kisiannili utoqqarnut inissiamiinnissaq pisariaqartillugu.

Utoqqarnut inissianik pisariaqartitsineq siunissami annikinnerulernaviannigilaq, naak sapinngisamik sivisunerpaamik nammineq angerlarsimaffimmiinnissaat ilungersuutigineqaraluartoq, tassa nunatsinni ukiut inuuffiusussatut ilimagineqartut malunnaatilimmik qaffassammata. Inuuneq piffissap ingerlanerani ajunngitsumik oqilisimavoq, taamaanneralu aamma siunissami qularnanngitsumik taamaassalluni. 1977-1981-imiit 2007-2011-mut angutit agguaqatigiissillugu inuusarnerat ukiunit 58,4-miit ukiunut 67,1-imut qaffassimavoq, arnanullu ukiunit 67,5-imiit 72,7-mut qaffassimalluni. Naatsorsuutigineqarpoq

agguaqatigiissillugu ukiut inuuffiusut 2030-mi arnanut ukiunut 74-inut angutinullu ukiunut 70-inut qaffassasut¹⁵ .

6.2.1 Namminersorlutik Oqartussat kommunillu akornanni nammagassat agguaanerat

Namminersorlutik Oqartussat utoqqarnut tunngasutigut naapertuuttunik inatsisiliussapput. Nunatsinni innuttaasunut utoqqarnut pisortat aningaasartuutaat Namminersorlutik Oqartussanut kommuninullu agguaassimapput, tamatumanilu utoqqalinersiaqarnermut aningaasartuutit 90 %-ii Namminersorlutik Oqartussanit aningaasalersugaapput 10 %-iilu kommuninit. Innuttaasunut allanut atugassarititaasut assigalugit Namminersorlutik Oqartussat utoqqarnut pisariaqartitsisunut peqqinnissamut aningaasartuutit matussusertarpaat, tamatumunnga ilanngullugit katsorsartinnermut atatillugu napparsimmavimmiinnerit. Utoqqaq napparsimmavimmi katsorsartereernermi kingorna, kommunip najugaqarfiup innersuussineratigut, napparsimavimmiiginnassappat, tamanna kommunimit aningaasalersorneqassaaq.

Kommunit utoqqaat paaqqutarinerannut innuttaasullu isumassornerannut akisussaapput, tamatumunnga ilanngullugit angerlarsimaffimmi ikiorteqartitsillunilu paaqqutarinninneq, paaqqutarinninnikkut iliuutsit aamma peqqinnissaqarfiup ataani paaqqutarinninneq. Kommunit aammattaaq utoqqaat utoqqarnut inissiamik utoqqaalluunniit illuaniinnissamik neqeroorfiginissaat akisussaaffigaat, tamanna kissaatigineqarpat pisariaqartinneqarpallu. Taamaammat kommunit soqutigisarivaat angerlarsimaffimmi ikiorteqarnissamik allatigullu isumassuineramik paaqqutarinninnermillu iliuseqarnissaq, taamaaliornikkut utoqqaat tamanna kissaatigitillugu namminneq angerlarsimaffimminniiginnarsinnaaqqullugit.

Akilerartarnermut atugarissaarnermullu ataatsimiititaliarsuup naatsorsuinerata takutippaa utoqqarnik paaqqutarinninnermut kommunit aningaasartuutaanni aningaasartuutit tamarmiusut 2035-ip tungaanut 343 mio. kr.-iussasut naatsorsuutigineqartoq. Pingaartumik utoqqaat illuinut paaqqutariasallillu angerlarsimaffiinut aningaasartuutit siunissami kommunit missingersuutaannut annertuumik tatisimannissapput. Utoqqaat illuinut paaqqutariasallillu angerlarsimaffiinut aningaasartuutit kisimik 2035-mi 241 mio. kr.-inik qaffariassapput 181 mio. kr.-iniit 422 mio. kr.-inut.

¹⁵ Immikkoortumi tassani paasissutissat akilerartarnermut atugarissaarnermullu ataatsimiititaliap isumaliutissiissutaanit 2011-meersumit tiguneqarput

Utoqqarnik isumassuinnermut aningaasartuutit 2006-2010-mili pensioninut peqqinnissaqarfimmilu aningaasartuutit ilaatinngagit tabellimi ataaniittumi takutinneqarput. Taakkunannga takuneqarsinnaavoq utoqqarnut paaqqinniffinnut aningaasartuutit aningaasartuutini annertunerpaasut.¹⁶

Utoqqarnik isumassuinnermut kommunit aningaasartuutaat 2006-2010 Utoqqarnik paarsinnermut aningaasartuutit (1.000 kr.)	2006	2007	2008	2009	2010
Angerlarsimaffimmi ikiuineq (napparsimasunut innarluutillullu ilanngullugit)	40.588	40.552	41.728	44.346	44.018
Utoqqaat illui paaqqutarineqartullu angerlarsimaffii	132.286	137.387	152.062	180.991	194.517
Utoqqarnut inissiat	-128	272	72	141	59
Utoqqaat ataatsimut najugaqarfii	15.877	17.474	19.829	19.491	16.147
Utoqqarnik isumassuinikkut aaqqiinerit	16.750	20.845	23.696	8.052	7.512
Peqqinnissaqarfimmi najugaqarluni paarineqarneq	6.382	6.157	8.931	4.405	3.690
Katillugit	211.755	222.687	246.318	257.426	265.943

Utoqqarnik paaqqinninnermut aningaasartuutit 2035-mi 266 mio. kr.-iniit 600 mio. kr.-inut qaffassapput, tamatumalu kingorna aningaasartuutit 2040-mi 574 mio. kr.-inut appassallutik.

2025-mut pilersaarummi naatsorsuinerit takutippaat, kommunit tamarmiusumik utoqqarnik isumassuinnermut aningaasartuutaasa qaffariaataat 2025-p tungaanut marloriaammik annertusillutik 660 mio. kr.-ussasut (maanna akiusut aallaavigalugit). Annermik utoqqaat illuinnut paaqqutarinniffinnullu aningaasartuutit, siunissami kommunit aningaasaqarnerinut sunniuteqassapput.

Utoqqarnut naammattunik inissiaqartitsineri inuiaqatigiinni annertuunik unammisassaqqarpoq. Utoqqarnut inissiat inissiatigut neqeroorutinut assigiinngitsorpassuarnut immikkoortinneqarsinnaammata inissiatigut neqeroorutit neqeroorutigineqarsinnaasut ataasiakkaat maanna nassuiarneqarput:

- Utoqqaat illui: Paaqqinniffik, nammineq angerlarsimaffimmi najugaqarnerup saniatigut utoqqarnut tapersorsorneqarnissamik pisariaqartitsisut; paaqqutarineqartariaqarnerat amerlanertigut tassaavoq najugaqartumut ataatsimut sulisoq ataaseq inorlugu.
- Paaqqutarisariallit angerlarsimaffiat: Paaqqinniffik utoqqaat illuannut naleqqiullugu utoqqarnut tapersorsorneqarnerunissamut pisariaqartitsisunut; paaqqutarineqartariaqarnerat amerlanertigut tassaavoq najugaqartumut ataatsimut sulisoq ataaseq (paarsinnermi suliassamut)
- Najugaqat nakkutigineqartoq: Paaqqinniffik utoqqarnut annertuumik paaqqutarisariaqartunut; annertuumik puigortalersimasut kiisalu qaratsamikkut ajoqusersimasut; paaqqutarineqartariaqarnerat amerlanertigut tassaavoq najugaqartumut ataatsimut sulisut marluk.

¹⁶ Najoqqutaq: KANUKOKA, kommunit ukiumoortumik naatsorsuutaat 2006-2010

- Ataatsimut najugaqarfiit: Inissiaq attartugassaq, utoqqaat arlallit najugaqatigiillutik; sumiiffiit ilaanni utoqqaat illuaraatut atornerqartartoq imaluunniit paaqqutarisariaqartunut angerlarsimafferaq utoqqaatut najugaqartunut paaqqutarisariaqartunut.
- Utoqqaatut inissiat: inissiat attartugassat utoqqaatut pitsorluttunut naleqquttumik aaqquissuunneqarsimasut, assersuutigalugu inini allerni, alloriusaqanngitsoq il.il.; ilaatigut utoqqalinersiaqartunut.

Utoqqaatut paaqqinniffinni, utoqqaatut inissiani imaluunniit utoqqaat ataatsimut najugaqarfiini inuit amerlassusaasa assigaat 64 –inik amerlanerusunilluunniit ukiulinni utoqqaat tallimaannut inissaqarpoq. Assersuussigaanni Danmarkimi 2008-mi utoqqaatut inissiami imaluunniit paaqqinniffimmi inissat 65-inik amerlanerusunilluunniit ukiulinni inuit qulingannut inissaqarpoq¹⁷. Kalaallit Nunaanni taamaalilluni utoqqaatut inissiani imaluunniit utoqqaat ataatsimut najugaqarfiini 64-it sinnerlugit ukiullit amerlanerujussuit utoqqaatut paaqqinniffinni najugaqarput. Utoqqaatut paaqqinniffinnut aningaasartuutit annertuumik aningaasartuutitigit tatisimannilernissaat eqqarsaatigigaanni ullumikkut utoqqaatut sullisseriaatsip nalilersoqqinnissaa pisariaqarpoq, allanut naleqqiullugu utoqqaat arlalissuit utoqqaatut paaqqinniffinni najugaqarlutik.

Kalaallit Nunaannut utoqqaat illuani amerlassusaat kommunerujussuarnut agguarlugit:

Tabel 1: Kalaallit Nunaannut utoqqaat illuani amerlassusaat kommunerujussuarnut agguarlugit

	Antal alderdomshjem
Qaasuitsup Kommunia	8
Qeqqata Kommunia	3
Kommuneqarfik Sermersooq	4
Kommune Kujalleq	3
Samlet antal	18

Najoqqutaq: Kanukoka.

Katillugit utoqqaatut 450-inut inissaqarpoq. Kommunit aamma utoqqaat ataatsimut najugaqarfiini, najugaqarfinnik nakkutigineqartunut utoqqaatut inissianik, naatsorsuinerlutik ilaanngitsunik, arlalinnik ingerlataqarput. Utoqqaat arlalissuit nammineq angerlarsimaffimmini najugaqarput angerlarsimaffimmi ikiorteqarlutik ulluinnarni ingerlasinnaallutik ilaatigullu nammineerlutik imaluunniit ilaqqatut ikinngutilluunniit ikiuinerisigut.

Utoqqaatut paaqqinniffiit naammattuunissaat kommunit sulissaraat. Utoqqaatut tunngasuni inatsisit atuuttut malillugit utoqqaat nammineq angerlarsimaffimmiissinnaanngitsut kommunimi utoqqaatut paaqqinniffimmut nuunnissartik qinnutigisinnaavaat. Aammattaaq pensionistit paaqqutarineqarnissamik isumassuinermillu pisariaqartitsisut, ilaatigut kommunimi utoqqaatut paaqqinniffimmi naammassineqarsinnaanngitsoq, peqqinnissaqarfiup ataani paaqqinniffimmut nuunneqarnissaat qinnutigineqarsinnaalluni. Kiisalu pensionistit kommunimi utoqqaatut paaqqinniffimmi imaluunniit peqqinnissaqarfiup ataani paaqqinniffimmi utaqqiisaasumik najugaqarniarlutik qinnuteqarsinnaapput.

¹⁷ AAAI, qupperneq 7

6.3 Utoqqarnut inissiat naammattuunerinik qulakkeerinnittoq anguaniagaq

Utoqqarnut inissiat naammattuunerannik qulakkeerinnittumut naleqqussaasoqarlunilu pilersarusiortoqartariaqarpoq. Utoqqaat 65-it sinnerlugit ukiullit ukioq 2040-mi marloriaat sinnerlugit amerlisussaammata, utoqqarnik isumassuineq naleqqussarneqassaaq siunissamullu qulakkeerneqarluni, taamaalilluni tamanna ukiuni arlalinni sivisuumi ingerlanneqarsinnaalluni. Naleqqussaannermi siunissamullu qulakkeerinnissamut anguniakkat kingunerissavaa pisortat aningaasartuutaasa tassanngaannartumik ikilisinneqarnissaannik pisariaqartitsinerup pinngitsoortinneqarnera.

Naalakkersuisut iliuusissaat, innuttaasut kissaataannut¹⁸ naapertuuttoq, tassaavoq piffissami sivisunerusumi nammineq angerlarsimaffimmiinnerup ilungersuutigineqarnissaa. Tamatuma utoqqarnik paaqqinniffinni inissanik pisariaqartitsineq annikillissavaa, kisiannili utoqqaat sapinngisamik sivisunerpaamik nammineq angerlarsimaffimmiinnaraluarpataluunnit ilimagineqarpoq, innuttaasut utoqqaat amerlassusiisigut qaffariartoqarnissaa pissutigalugu, utoqqarnut inissianik amerlanernik sanaartortoqarnissaa pisariaqartinneqassasoq.

Taamaammat utoqqarnut najoruminartunik illuliortoqarnissaa qularnaarneqassaaq. Tamanna sapinngisamik tassaasariaqarpoq nalinginnaasumik illussaartitsinerup ilaa. Inissiat nutaat tamarmik utoqqarnut najoruminaruunissaasa isumaginerisigut, inissiat tamakku nalinginnaasumik inissiatut utoqqarnullu inissiatut atorneqarsinnaassapput.

6.3.1 Nammineq angerlarsimaffigisami najugaqarsinnaanngitsunut utoqqarnut paaqqinniffiit naammattut

Maannakkut utoqqarnut paaqqinniffiit utoqqarnullu najugaqarfissatut neqeroorutit allilerneqarneri utoqqarnut siunissami sullissinissamut ujartorneqartut naammassissavai. Aamma paaqqutarisariaqartut angerlarsimaffiini aamma najugaqarfinnik nakkutigineqartunit utoqqarnut neqeroorutit annertunerusumik assigiinngisitaartariaqarput, taamaalilluni najugaqarfissanik neqerooruteqarsinnaannginneq pissutigalugu utoqqaat amerlanerusut napparsimmavinni najugaqarnissaat pinngitsoortillugu.

Aammattaaq nunaqarfinnut isorliunerusunullu neqeroorutit assigiinngisitaartuunissaat pisariaqassaaq, tassa nunaqarfinni ikitsunik utoqqaqartuni utoqqarnik inissianik pilersitsinissaaq ajornakusuussammat. Tamaani angerlarsimaffinni peqqissaaneq annerusumik ilungersuutigineqassaaq. Tamanna akileraartarnermut atugarissaarnermullu ataatsimiititaliarsuup kaammattuutaanut naapertuuppoq. Aammattaaq immikkoortoq 5.2 takuuk.

6.3.2 Paaqqinneriaatsini najugaqarfinnilu allani utoqqaat najugaqarnissaannut periarfissat

Siusinnerusukkut eqqaaneqartoq misissuineq malillugu innuttaasut akornanni utoqqaat illuanni najugaqarnani inissiami nakkutigineqartumi najugaqarnissaaq kissaatigineqarmat, 13 procentit illuani 4 procentit, 5.3.3-mi allaaserineqartuni najugaqarfissani allani ilungersuuteqarnissamut pissutissaqarluortoq.

6.4 Naammattunik utoqqarnut inissiaqarnissaaq qularnaarumallugu iliuusissat

Immikkoortumi tassani iliuusissat kommunit peqqinnissaqarfillu suleqatigalugit piareersarneqassapput. Akileraartarnermut atugarissaarnermullu ataatsimiititaliarsuup kaammattuutai aamma misissuisimanermut naleqqiullugu innuttaasut kissaataat aallaavigalugit maannangaaq iliuusissat ilai tikkuarneqarsinnaapput.

¹⁸ HS-Analyse-p misissuineri naapertorlugu, ilanngussaaq 1-itut ilanngunneqarpoq

- Utoqqarnut namminneq angerlarsimaffimmini najugaqarsinnaanngitsunut inissanik annertusaaneq. Kommunit ataasiakkaat suleqatigalugit inissianik assigiinngitsunik ataasiakkaanik pisariaqartitsineq qulaajarniarlugu pisariaqartitsinermik misissuisoqassaaq. Misissuineq aallaavigalugu siunissami sanaartornissaq pillugu pilersaarusiortoqassaaq, tassunga ilanngullugu maannakkut utoqqarnut paaqqinnittarfinnik allilerineq.
- Utoqqaat paaqqinniffinni inissiani allani najugaqarnissaannut periarfissanik pilersitsineq. Kommunit ataasiakkaat suleqatigalugit paaqqinniffinnik najugaqarfissanillu allanik pilersitsinissamat pilersaarusiortoqassaaq. Tassaasinnaapput inissiat nakkutigineqartut, utoqqaat ataatsimut najugaqarfii, inissiat ollekolle-mik taaneqartartut assigisaalluunniit, utoqqaat nammineq angerlarsimaffimmini sulii najugaqarsinnaallutik.

6.5 Inerniliineq

Utoqqaat sapinngisamik sivilunerpaamik nammineq angerlarsimaffimmiinnissat ilungersuutigineqaraluartoq utoqqarnut amerlanernut piffissaqassaaq nammineerlutik imaluunniit ilaqqat ikiuinerisigut ulluinnarni isumassuinikkut paaqqutarinninnikkullu nammineersinnaajunnaarnerat. Taamaattumik utoqqarnut nammineq angerlarsimaffimmiissinnaajunnaartunut naammattumik utoqqarnut paaqqinniffeqassaaq.

Ikittuinnaat utoqqarnut paaqqinniffimmiinnissaq kissaatigigaat misissuinerup takutimmagu, akerlianilli inissiami nakkutigineqartumi najugaqarusullutik, inissialioriaatsit allat ilungersuutigineqartariaqarput.

Nunaqarfinnut isorliunerusunullu neqeroorutit assigiinngisitaartuunissaat pisariaqassaaq, tamanna akileraartarnermut atugarissaarnermullu ataatsimiititaliap kaammattuutaanut naapertuuppoq.

7. Utoqqaat puigortalersimasut siusissukkut naleqquttumillu tapersersornissaasa qulakkeerneqarnera

7.1 Amerliartuinnartut puigortalerput

Puigortarneq tamatigut atuussimavoq, oqaluttuarisaanermili nutaajunerusuni atugaanerulersimalluni. Puigortalernerup akulikinnerulernera puigortarnermut atasut ilisarnaatit pillugit paasisimasaqarnerulernerumut imaluunniit inuit sivisunerusumik inuusaleranerannut takussutaanersoq erseqqinngilaq, taamaalilluni nappaat ineriartornerusinnaalluni.

Puigortarneq inunni utoqqarni ineriartornerusarpoq. Inuit 65-it sinerlugit ukiulinnit tamanit 5-8 procentit puigortarnikkut arlaatigut nappaateqarput kisitsillu taanna taamatut ukiulinnut ukiut tallimakkaarlugit marloriaatinngortarluni. Naatsorsuutigineqarpoq inuit 85-inik ukiullit utoqqaanerusulluunniit affai puigortarnermik nappaateqalissasut.¹⁹

Kalaallit Nunaanni agguaqatigiissillugu ukiut inuuffiusartut qaffakkiartormata pissutissaqarluartoqarpoq utoqqarnut puigortartunut iliuuseqarnissaq.

7.2 Killiffik unamminartullu

Maannakkut puigortarneq pillugu pilersaarut piareersarneqarpoq, puigortarneq pillugu pilersaarut ataatsimoortoq siunissamut sammisoq kingusinnerpaamik UPA 2013-mi Inatsisartunut saqqummiunneqassalluni. Puigortarneq pillugu nassuiaammi marts 2012-meersumi puigortarneq pillugu pilersaarut utoqqaat pillugit periusissiamut isumaliutigineqassasoq kaammattuutigineqarpoq. Puigortarneq pillugu pilersaarutip inernissaata pigineqalernissaata tungaanut paasineqanngitsut arlaliupput, ilaatigut inuit puigortarnermik eqqorneqarsimasut amerlassusaat Kalaallit Nunaanni ilisimaneqanngilaq. Nassuiaammi ilaatigut tikkuarneqarpoq qulaajaalluni sulineq nakorsaasersuinerumut tarnikkullu erloqisunut immikkoortut akornanni pitsaanagerusumik suleqatigiinnissaq pisariaqartoq aamma puigortarnermut tunngasutigut peqqinnissaqarfimmi isumaginninnermilu ingerlataqarfimmi inatsisit erseqqissasut kiisalu pissaanermik atuneq pillugu inatsiseqassalluni. Aammattaaq qanigisat aamma peqqinnissaqarfimmi isumaginninnermilu ingerlataqarfiit akornanni oqaloqatigiinnerit suleqatigiinnerillu nukittorsarnissaat pisariaqartinneqarluni.

Tarnikkut erloqisunut tunngasuni nassuiaammi 2010-meersumi kaammattuutigineqarpoq tarnikkut nappaateqartunut aamma puigortalersimasut pillugit immikkut inissianik immikkullu paaqqinnissinnaasunik pisariaqartitsineq suli annertunerusumik misissoqqissaarneqassasoq.

Puigortarnermik qassit eqqortinneqarsimaneranik kisitsisinik erseqqissunik peqanngikkaluartoq utoqqaat amerlineri pissutigalugit utoqqaat puigortalersut amerlinissaat ilimagineqarpoq.

Qulaajaaneq nakorsaasersuinikkut katsorsaaneq peqqinnissaqarfiup akisussaaffigaa, kisianni tamanna pissaq kommunimi aqqissuussinerit suleqatigeqqissaarlugit, taakku isumassuinerumut, paaqqinninnermut aamma isumaginninnikkut aqqiinernut pingaarnertut akisussaammata.

¹⁹ NINDS Demens Information. www.ninds.nih.gov
www.clevelandclinic.org/health/health/-info

Puigortarnermut tunngasut isumaginninnermi inatsisinut ilaatigut ilaavoq ilaatigullu peqqinnissaqarfimmi inatsisinut.

Utoqqarni tarnikkut nappaateqarnek qularnanngitsumik ikinaarlugit nappaateqartut paasineqarsimapput. Tassani pineqarput puigortarnermik nappaateqartut aamma soorlu ersinermik isumakkullu nanertismanermik annikitsumik tarnikkut nappaateqartut. Isumakkut nanertisimaneq katsorsarneqanngitsoq ataavartunngorlugu nappaatinngorsinnaavoq. Taamatut nappaateqartunut utoqqarnut illoqarnikkut kiisalu katsorsaansamut pisortanit neqeroorutigineqartariaqartunut immikkut piumasaaqateqarpoq.

Ullumikkut peqqinnissaqarfiup kommuninilu aqqissuussinerit akornanni suliatigut erseqqissumik avitsisoqarsimanngilaq. Isumaginninnermi ingerlataqarfimmi utoqqarnut paaqqinninnermi isumassuinermilu suliasaqqarpoq, ulluni sammisassaqqartitsinermilu neqerooruteqarluni aamma aserfallatsaaliilluni sungiusaasoqarluni kiisalu ilaqtanik taarsiisoqartarluni oqilisaassisoqartarlunilu. Peqqinnissaqarfimmi qulaajaaneq, paasiniaaneq, katsorsaaneq il.il. isumagineqartarput.

Puigortalernikoq amerlanertigut angerlarsimaffimmini najugaqartarpoq paaqqutarinissamut isumassuinissamullu pisariaqartitsinerup ima pisariulernissaanut, puigortalersimasooq paaqqinniffimmut nuuttariaqarnerata tungaanut. Puigortalersimasut napparsimmavinni tamatumunnga piareersarneqarsimanngitsuni inissanik amerlanertigut atuisarput, puigortalersimasup paaqqinnittarfimmi inissamik pissarsinissaata tungaanut.

Puigortalersimasunik suliaqarnermut atatillugu utoqqarnut paaqqinniffinni aamma napparsimmavinni sulisut pissaanermik atuinerannik malittarisassaqqartitsisumik ullumikkut inatsiseqanngilaq. Puigortalernermut tunngasuni unamminartut ilaat aamma tassaavoq innuttaasunik taakkuninnga isumassuilluni suliamik isumaginnissinnaasunik sulisut ilinniagaqarsimasut ikittuinnaanerat.

7.3 Utoqqaat puigortalersimasut pillugit anguniakkat

Puigortalerneq pillugu nassuiaat tunuliaqutaralugu maannangaq anguniakkanik tikkuasaqarsinnaavoq, utoqqaat puigortalersimasut siusissukkut naleqquttumillu tapersorsorneqarnissaasa qulakkeerneqarnissaa pillugu takorluukkamik naammassinnissinnaanerup tungaanut sulisoqarsinnaalluni.

7.3.1 Utoqqaat puigortalersimasut, nammineq angerlarsimaffimmini najugaqarsinnaajunnaartut, najugaqarnissamut neqeroorummik tulluurtumik qulakkeerineq

Utoqqaat puigortalersimasut immikkut neqeroorutinik aamma immikkoortoq pillugu sulisunik ilisimasaqartunik pisariaqartitsipput. Taamaattumik utoqqaat illuini aamma paaqqutarisariallit angerlarsimaffiini puigortalersimasunik isumaginnissinnaaneq ajornakusoorsinnaavoq.

7.3.2 Pissaanermik atuneq pillugu inatsisit

Utoqqaat puigortalersimasut illersorneqarsinnaasumik isumagisinnaajumallugit pissaanermik atuinisaaq pisariaqarsinnaasarpoq. Isumassuinerup ilaa tassaasinnaavoq utoqqaap unnuakkut angerlartarnissaata paaqqutarineqarnerullu isumassuinerullu pisariaqartut qulakkeerneqarnissaat. Inuk nammineq angerlarusunngippat pissaanermik atuinisaaq pisariaqalersinnaavoq. Taamatut pissaanermik atuneq inatsimmi pissaanermik atuneq pillugu sukumiisumik maleruagassalimmi malittarisassaliorneqassaaq tassanilu inuup puigortalersimasup isumannaarnissaanut inatsisitigut qulakkeerinnittut pisariaqartut

pigineqassallutik, tassa inummut allamut pissaanermik atuilluni akuliunneq inummut peqqarniissinnaammat.

7.3.3 Oqartussa qarfiit pineqartut akornanni suleqatigiinneq

Inuit taakkorpiat pillugit isumassuineramik isumaginittut oqartussat akornanni aqqissuussaasumik suleqatigiinnissaq pisariaqarpoq. Tassani pineqarpoq nappaatip suussusilerneru, katsorsaaneq, inatsisit immikkoortullu allat puigortunut attuumassuteqartut.

7.4 Utoqqaat puigortalersimasut siusissukku naleqquttumillu tapersersornissaasa qulakkeerneqarnera pillugu iliuusissat

- UPA 2013-mi Inatsisartunut saqqummiunneqartussaq puigortarneq pillugu pilersaarut utaqqineqassasoq kaammattuutigineqarpoq, tassa suliniutissatut siunnersuutiniq imaqartussaammat, ataatsimoortumik sammisumik puigortalersimasunut tunngasuni aamma inuit puigortalersimasut pillugit suliniutinik siuarsaasoq. Maannangaq inunnut puigortalersimasunut naleqqiullugu uku tikkuarneqarsinnaapput.
- Suliffeqarfanni paaqqinniffinnilu immikkoortut nakkutigineqartut amerlanerit. Immikkoortut nakkutigineqartut tassaapput immikkoortut annikitsut paasiuminartunik killeqartut, najugaqatigiittut ikinnerullutik aamma ilinniarluarsimasunik aalajangersimasunik sulisoqartut. Puigortalersimasunut immikkoortuni nakkutigineqartuni siunertaq tassaavoq avatangiisit toqqissisimanartut pilersinnissaat, isumassuinerami paaqqutarinninnermilu inummut perorsaanerit atornerarlutik.
- Tarnikkut erloqisunut paaqqutarisarialinnut inissat amerlanerusut pisariaqartinneqassapput, qularnanngitsumik nuna tamakkerlugu tarnikkut erloqisunut angerlarsimaffik, tassa puigorsimasut tassani inissinneqartarmata, paaqqutarisarialinnut angerlarsimaffimmi inissamik utaqqineranni.
- Pissaanermik atuineq pillugu inatsisissatut siunnersuut piareersarneqarpoq, ilimagineqarluni 2014-imi ataatsimiinnerit arlaanni saqqummiunneqassasoq. Inatsimmi qulakkeerneqarput pineqartup iliuuserisami kingunerisaanik nammineq takusinnaanngisaani puigortunngorsimasup isumassorneqarnissaa toqqissisimasumiitinnissaalu. Inatsimmi utoqqaq pillugu inatsisitigut qulakkeerinneqarnik imaqarpoq, taamaalilluni pisariaqanngitsumik pinngitsaaliisarnerit atornerarnatik.
- Immikkoortumi tassanerpiaq oqartussat sorliit piginnaatinneqarnerisut innuttaasumut sulisumut paasiuminaassinnaammat tamanna pillugu takussutissaq naleqqutissaaq.

7.5 Inerniineq

Napparsimaveqarfiup oqartussaaffigisaani puigortarneq pillugu pilersaarutissaq maannakkorpiaq siunnersuusiorneqarpoq. Puigortarneq pillugu nassuiaammi marts 2012-meersumi puigortarneq pillugu pilersaarut utoqqaat pillugit iliuusissamat isumaliutigineqassasoq kaammattuutigineqarpoq. Ilaqutariinnermut, Kultureqarnermut, Ilageeqarnermut Naligiissitaanermullu Naalakkersuisoq qulaajaalluni maanna sulinerami sinniisutut ilaavoq. Immikkoortoq pillugu anguniakkanik iliuusissanillu maannangaq tikkuasaqarsinnaavoq.

Anguniakkat ilaat tassaavoq utoqqarnut paaqqinniffini immikkoortunik nakkutigineqartunik pilersitsinissaq, tassa puigortalersimasumut namminermt aamma utoqqarnut paaqqinniffimmi najugaqartunut allanut immikkoortumik pilersitsinissaq pisariaqarmat. Aammattaaq inunnut puigortalersimasunut naleqqiullugu pissaanermik atuneq pillugu maleruagassaliornissaq pisariaqarpoq. Suliaq taanna aallartinneqarpoq. Anguniagaq kingulleq tassaavoq immikkoortuni ataasiakkaani oqartussat kikkut piginnaatinneqarnerinik erseqqissumik takussutissiaqarneq.

Puigortarneq pillugu pilersaarut pigineqalerpat aamma naatsorsuutigineqarpoq immikkut katsorsaanissamut neqeroorutit pigineqartariaqartut tikkuarneqassasut, aamma utoqqarnut taakkununga isumalluutitigut immikkoortitsisoqartariaqartoq.

8. Inernilineq

Naalakkersuisut takorluugaat tassaavoq utoqqaat nammineq aalajangiisinaanermikkut akisussaaqataanermikkullu nalilimmik inuuneqarnissaat, utoqqartullu naleqartumik inuuneqarluni inuunissamut pisariaqartumik isumassuineramik inuiaqatigiit neqerooruteqarlutik. Iliusissamiippoq takorluukkap naammassineqarnissaanut anguniakkat ilai. Anguniakkat ilai makkununga tunngasuupput: utoqqaat inuunerup naleqarneranik misigisaqarnerat, innutaasut pensionissaminnut nammineq akiliuteqarnermikkut inuttut akisussaaqataasut, utoqqaat tamarmik sapinngisamik sivisunerpaamik imminut isumagisinaanerinut qulakkeerisoqarnissaanut suliniuteqartoqassasoq, utoqqarnut nammineq angerlarsimaffimmi najugaqarsinnaanngitsunut naammattunik inissialiortoqassasoq kiisalu utoqqaat puigortalersimasut siusissukkut naleqquttumik tapersorsorneqarnissaat qulakkeerneqassasoq.

Pensionistitut inuulernermit naleqqiullugu innuttaasut kissaataannik paasisaqarnissaq anguniarlugu innuttaasut 715-it 55-75-inik ukiullit aningaasaqarnermut, peqqissusermut, ineqarnermut tunngasunut, nuunnissamut pilersaarutitut, sunngiffimmi soqutigisanut aamma inuunermi naammagisimaarinninnermut tunngasutigut kissaatigisaat pillugit aperineqarput. Misissuinermit inernerit 2001-imi assingusumik misissuinermit assersuuneqarput. Misissuinermit 2001-imeersumut naleqqiullugu takuneqarsinnaavoq innuttaasut aningaasaqarnikkut inissisimaneranni annertunerusumik naammagisimaarinninnermut nikittoqarsimasoq, soorlu aamma taakku ilai naliliisut 2001-imiit ullumimut pitsaasumik inuuneqarsimasut amerleriarsimasut. Misissuinerup aamma takutippaa innuttaasut utoqqaligunik nammineq angerlarsimaffimmi najugaqaannarusuttut – taamaallaallu 4 procentit utoqqarnut paaqqinniffinni najugaqarnissartik kissaatigalugu.

Innuttaasut kissaataat Naalakkersuisut kissaataannut naapertuupput, tassaalluni utoqqaat sapinngisamik sivisunerpaamik nammineersinnaatinneqassasut, peqatigisaanillu utoqqaat pisortat neqeroorutaannut atuisinaanannut periarfissaqarnissaat qulakkeerneqarluni. Naalakkersuisut taamaattumik kissaatigaat angerlarsimaffinni ikiorteqartarnek aamma angerlarsimaffinni peqqissaaneq annertusarneqassasut. Sulinerup ingerlaqqinnera, ilaatigut pisariaqartitsineramik misissuinerit, kommunit peqqinnissaqarfillu suleqatigalugit ingerlanneqassaaq.

Inissiaqarnermut tunngasut iluanni utoqqarnut neqeroorutit assigiinngisitaartusariaqarput, assersuutigalugu immikkoortut nakkutigineqartut, taamaalilluni neqeroorutissaaleqineq pissutigalugu utoqqaat napparsimmavinni najugaqarnerat pinngitsoorneqarluni. Aammattaaq inissiatigut periarfissat allat soorlu utoqqaat ataatsimut najugaqarfii assigisaaluunniit isiginiarneqartariaqarput. Misissuinermit naleqqiullugu immikkoortut nakkutigineqartut inissiani pilerigineqarnerupput.

Pensionit pillugu anguniagaq tunngaviillu utoqqaat pillugit periusissiami pingaaruteqarlutik ilaapput. Innuttaasut katitigaanerisigut siunissami ineriartorerup takutippaa ukiutigut katitigaaneq allanngussasoq utoqqaat malunnartumik amerlanerulerlutik, tamannalu sulisinnaasutut inuit ukiullit taamaaqataannik amerleriarnernannik illuatungilerneqarnani. Pisortat taamaalillutik utoqqalinermit tunngatillugu annertunerusumik aningaasartuuteqalissapput, tassunga ilanngullugu utoqqalineriutit, peqqinnissaq paarsinerlu.

Naalakkersuisut anguniagaat tassaavoq pensioninut annertunerusumik akiliuteqartarnikkut inuit akisussaaneqat annertusineqassasoq. Naalakkersuisut taamaattumik siunnersuutigaat pensioninut ileqqaarneq suliffeqarfikkut pensionit allatigullu ileqqaarinikkut pissasoq. Aammattaaq suliffeqarnermiit

kingusinnerusukkut tunuarnissamut kajumissaateqarnissaq siunnersuutigineqarpoq aamma utoqqalinersiaqalernissamut ukiut qaffanneqarlutik. Naalackersuisut ilisimavaat 65-it sinnerlugit ukioqalernermi kikkut tamarmik sulisinnaangitsut inuillu taakku sillimaffigineqassallutik.

Naalackersuisut minnerunngitsumik kissaatigaat utoqqaat inuunermi misilittagaannik piginnaasaannillu inuiaqatigiit atuissasut. Kalaallit nunaanni kulturip tamatigut qanga ilaqutariit pingaartitaannik attassuaannarsinnaasimapput – tamanna sulis qulakkeerneqassaaq. Utoqqaat inuiaqatigiinni sulisut ilagissavaat utoqqaallu suliffeqarlutik ingerlatsiinnarusuttut tamatumunnga periarfissaqassallutik. Utoqqaat angerlarsimaffimmiiginnarsinnaangitsut, utoqqarnullu paaqqinniffimmi najugaqartut, sapinngisamik annertunerpaamik nammineq aalajangiisinaanerat naleqartumilu inuuneqarnissaat ingerlatiinnarneqassaaq.

Ilanngussaq 1

HS ANALYSE

BOX 1430 3900 NUUK TLF 322285/533531 SKYDS@GREENNET.GL

Utoqqaat inuunermi atugaat

- Innuttaasunik 55-it sinnerlugit ukiulinnik misissuineq

*Ilaqutariinnermut il.il. Naalakkersuisoqarfiup peqqusineratigut misissuineq ingerlanneqarpoq.
August 2012*

Periuseq aamma takussutaanissaanut naleqqunera

Misissuinermi matumani siunertaq tassaavoq innuttaasuni utoqqaat inuunermi atugaannik isummanut ersiutaasut ilaannik erseqqissaanissaq. Assigusoq sammisaq taanna pillugu annertunerujussuaq aningaasaliiffigineqarluarsimasorlu 2001-imi HS Analyse-mit ingerlanneqarpoq taamaattumillu taamanikkut maannakkullu isummat arlallit assersuunneqarsinnaallutik.

Misissuineq juli/august 2012-mi oqarasuaatikkut apersuinikkut ingerlanneqarpoq nuna tamakkerlugu akissuteqartut katillugit 715-iullutik, sumi najugaqarneri naapertorlugit immikkoortiterne-qartut. Taamaalilluni innuttaasut 55-it sinnerlugit ukioqartut arlalissuit misissuinermi peqataapput. Peqataasunut ilisarnaataasut tabel 1-imi takuneqarsinnaapput. Ukioqatigiiaani taaneqartuni innuttaasunut tamanut ilisarnaammut tassunga naleqqiullugu akissuteqartunik 55-iniit 64-inut ukioqartut amerlanerulaarput, arnanut angutinullu agguarnerit aamma ilinniagaqartunut agguarnerit innuttaasunut atuuttunut naapertuullutik. Tamanna tunuliaqutaralugu apeqqutigineqartunut innuttasuni utoqqaat isumaannut tamarmiusunut misissuineq ajunngitsumik eqqortumillu assiliamik takutitsisoq tulluarpoq naatsorsuutigissallugu.

Peqataasunut ilisarnaataasut

Tabel 1-imi akissuteqartut tunuliaqutaasuni allanngorarnernut arlalinnut agguarneqarput. Tunuliaqutaasuni allanngorarnertit siulliit sisamanut nalunaarusiami tabellini atorneqarput.

Tabel 1a)-mi takuneqarsinnaavoq misissuinermi arnat angutinik amerlanerulaartut misissuinermi peqataasut. Amerlanertigut ukioqatigiiaani utoqqaanerusuni, tassa 65-it sinnerlugit ukiulinni, arnat amerlanerusarput, 55-iniit 64-inut ukiulinni amerlaqatigiikkannertarlutik imaluunniit angutit amerlarunerulaartarlutik. Ukiut agguarneqarneri tabel 1b)-mi takutinneqarput, taaneqareersutut akissuteqartuni 65-it inorlugit ukiullit amerlanerulaarlutik.

Tabel 1c)-mi akissuteqartut nunami sumi najugaqarnerat naapertorlugu agguarneqarput. Nunap immikkoortuani Kujataaniipput Nanortalimmiit Paamiunut. Qeqqa tassaapput Maniitsoq aamma Sisimiut, Qeqertarsuullu Tunuani tassaallutik Kangaatsimiit Ilulissanut aamma Qeqertarsuarmut. Avannaanut aamma Tunumut ilaapput Uummannamiit Qaanaamut kiisalu Tunu tamaat. Akissute-qartut taamaalillutik toqqartorneqarput nunap immikkoortui ukioqatigiiaani attuumassuteqartuni taakkunani innuttaasut amerlassusaat naapertorlugit naligiimmit sinniisoqarlutik.

Tabel 1d)-mi takuneqarsinnaapput akissuteqartut ilinniagaqarneq malillugu agguarneri. Akissute-qartut sivikitsumik pikkorissarsimapput, ilinniagaqarsimanertut taaneqarsinnaanngitsut immikkoortitanut siullernut ilaatinneqarput "ilinniagaqanngitsut". "Isumassuinermi ilinniarsimasut" tassaapput isumassuinermik ingerlataqarfimmi ilinniagaqarnerit, tassunga ilanngullugu peqqinnissaqarfik, "teknikimi ilinniarsimaneq" tassaallutik teknikimut attuumassuteqartut ilinniagaqarnerit amerlanertigut sanasut. "Atuagarsulaarsimasut" annerusumik allaffissornermi aamma niuernermiipput, "sivisunerusumik atuagarsorsimasut" tassa ilinniartitsisut.

Kiisalu tabel 1e)-mi takutinneqarlutik kalaallisut qallunaatullu oqaaseqarnertik pillugu apeqqummut qanoq akissuteqartut akisimanerat. Akissuteqarnissamut imatut periarfissaqarsimapput:

”1 – Kalaallit oqaasii inunnguusit oqaaseraakka aamma qallunaatut annikitsuinnaq paasinnissinnaallugalu oqalussinnaallunga imaluunniit oqalussinnaanga.

2 – Kalaallit oqaasii inunnguuseralugit oqaaseraakka qallunaatut paasinnissinnaallunga oqalussinnaallugalu

3 – Marluinnik oqaaseqarpunga

4 – Qallunaat oqaasii inunnguuseralugit oqaaseraakka kalaallisut paasinnissinnaallugu oqalussinnaallugalu

5 – Qallunaat oqaasii inunnguuseralugit oqaaseraakka kalaallit annikitsuinnarmik paasisaqarsinnaallugu oqalulaarsinnaallugalu imaluunniit oqalussinnaananga”

Soorlu tabellimi takuneqarsinnaasoq 44 procentit akipput kalaallisut oqaluttuullutik annikitsuinnarmillu imaluunniit qallunaatut oqalussiinnanatik. Kisitsit taanna 2001-mi 58 procentiuvoq. Pingaartumik ukioqatigiiaani utoqqaanersaasut qallunaatut oqalugatillu paasinnissinnaanngillat utoqqaallu qaangiunneri naapertorlugit aamma akissuteqartut marluinnik oqaaseqartut nutaat ukioqatigiiaani misissorneqartunut ilanngunnerisigut kalaallisuinnaq oqaaseqartut ikilisimallutik. Oqaatsitigut piginnaasat agguarneri misissuineri apeqqutit nassuiaateqarfisallugit naleqquttutut isigineqanngimmata taanna tabellini tulluittuni tunuliaqutini allanngoraatitut ilaatinneqanngilaq.

Tabel 1. Akissuteqartut

	<u>amerlane</u> <u>ri</u>	<u>procent</u>
	715	100
a) Suiassuseq		
Angut	352	49
Arnaq	<u>363</u>	<u>51</u>

	715	100
b) <u>Ukiut</u>		
55-59	254	35
60-64	179	25
65-69	126	18
70+	<u>156</u>	<u>22</u>
	715	100
c) <u>Nunap immikkoortua</u>		
Kujataa	166	23
Nuuk	177	25
Qeqqa	107	15
Qeqertarsuup Tunua	131	18
Avannaa Tunulu	<u>134</u>	<u>19</u>
	715	100
d) <u>Ilinniagagarneq</u>		
Soqanngilaq	345	48
	78	11
Isumassuineq		
Teknik	127	18
Atuagarsulaarsimaneq	95	13
Atuagarsorsimasut	<u>70</u>	<u>10</u>
	715	100
e) <u>Oqaatsit</u>		
Kalaallisut	315	44
Kalaallisut/danskisut	171	24

Oqaatsit marluk	142	20
Danskisut/Kalaallisut	24	3
Danskisut	<u>63</u>	<u>9</u>
	715	100

Apequt: "Pensionistinngoruit inissiami qanoq ittumi najugaqarusunneruit?"

Akissutaasinnaasut: "Illu (ilaqutariit ataatsit illuat), illut uiguleriiaat (tassa illu marlunniit sisamanik inissialik), piginneqatigiilluni inissiaq, inissiaq, inissiaruarni inissiaq, inissiaq nakkutigineqartoq (utoqqaat illuannut atatillugu namminerisamik inissiaq), utoqqaat illuanni ineeraq, allat (2 procentiinnaat – tabbelimut ilaatinneqanngillaq)"

Nassuiaat: Tabel 2-mi titarnermi qullermi takuneqarsinnaavoq akissuteqartut akissutaasinnaasunut akissuteqarnermikkut qanoq agguarsimasut. Takuneqarsinnaavoq amerlanerpaartai, tassa 63 procentit, pensionistinngorunik "illu"-mi najugaqarusunnerusut. Akissutit sinnerit akissutaasinnaasut sinnerinut siaruar-simapput, "inissiaq nakkutigineqartoq" 13 procentinik inissiani pilerigineqarnerpani tulliulluni. Inuit katillugit 696-it akissuteqarsimapput.

Tabellip ataatungaani tabel 2b)-mi takuneqarsinnaavoq inuit utoqqaanerutillugit "inissiaq nakkutigisaq" imaluunniit "utoqqaat illuat" inissiatut pilerigisatut amerlanerusut toqqarusunnerugaat. Nunap immikkoortua inissiarlu eqqarsaatigalugit tabel 1d)-mi erseqqissumik takuneqarsinnaavoq sumiiffimmi periarfissaasinnaasut suullu tikkuarneqartut akornanni ataqatigiittoqartoq.

Tabel 2. Pensionistinngornermi inissiaq pilerigineqarnerusoq. Procent.

	<i>illu</i>	<i>uiguleri</i>	<i>inissi- piginne</i>	<i>aq</i>	<i>nakku- tigisaq</i>	<i>utoq- illuat</i>	<i>akisut amerlas</i>	<i>procent</i>
	63	8	3	9	13	4	696	100
a) <u>Suiaassuseq</u>								
Angut	71	6	2	7	12	2	342	100

Arnaq	55	11	3	11	15	5	354	100
b) <u>Ukiut</u>								
55-59	70	11	5	7	6	1	245	100
60-64	67	11	1	9	10	2	171	100
65-69	59	6	0	10	23	2	126	100
70+	49	2	4	13	20	12	154	100
c) <u>Nunap immikkoortua</u>								
Kujataa	66	4	4	9	13	4	163	100
Nuuk	57	20	2	6	11	4	169	100
Qeqqa	53	6	2	20	15	4	107	100
Qeqertarsuup Tunua	63	2	4	10	19	2	131	100
Avannaa Tunulu	73	6	1	4	10	6	126	100
d) <u>Ilinniagaqarneq</u>								
Soqanngilaq	58	7	2	11	16	6	340	100
	57	12	8	7	13	3	74	100
Isumassuineq								
Teknik	69	5	2	7	15	2	123	100
Atuagarsulaarsimaneq	56	19	1	12	10	2	91	100
Atuagarsorsimasut	88	0	6	2	4	0	68	100

Apeqqut: "Angerlarsimaffimmi ikiorneqartarpit imalunniit angerlarsimaffimmi peqqissaasoqarpit"

Akissutaasinnaasut: "Aap – sapaatip akunneranut tiimit, naamik"

Nassuiaat: Tabel 3-mi titarnermi qullerpaami takuneqarsinnaavoq akissuteqartut 83 procentii angerlarsimaffimmi ikiorteqarnek ajortut, sinnerilu 17 procentit ikiorneqartartut. 13 procentinit sapaatip akunneranut 1-2 tiimini, 3 procentit sapaatip akunneranut 3-4 tiimi angerlarsimaffimmi ikiorneqatarput, procentinilu kingul-leq sapaatip akunneranut 4 tiimit sinnertarlugit. Kisitsit kingulleq ima annikitsigaa annertuumik nalorninar-toqarluni.

Tabel 3a)-mit malugineqassaaq arnat angutinit amerlanerusut angerlarsimaffimmi ikiorneqartartut. Arnat amerlanertigut angutinit sivisunerusumik inuusarnerannut atatillugu tamanna isigineqassaaq, taamaalillunilu taamatut ikiorneqarnissamik pisariaqartitsinerullutik. Angerlarsimaffimmi ikiorneqarnissamut ukiut pingaaruteqarneri tabel 3b)-mi erseqqissumik takuneqarsinnaavoq. Tabel 3c) Nuummi angerlarsimaffimmi ikiorneqartartut allanut naleqqiullugu ikitsuuneri tassani innuttaasut inuusunnerinerinut ilinniagaqarluarneruneranullu takussutaavoq tassa nungullarsimanatik.

Tabel 3. Angerlarsimaffimmi ikiorneqartartut. Procent.

	<u>naamik</u>	<u>1-2</u>	<u>3-4</u>	<u>4+</u>	<i>akisut</i> <u>amerla</u> <u>ssusa</u>	<i>procent</i>
	83	13	3	1	714	100
a) <u>Suiaassuseq</u>						
Angut	90	7	2	1	352	100
Arnaq	75	20	4	1	362	100
b) <u>Ukiut</u>						
55-59	98	2	0	0	254	100
60-64	94	5	1	0	178	100
65-69	86	9	3	2	126	100
70+	42	44	11	3	156	100

c) <u>Nunap immikkoortua</u>						
Kujataa	83	14	2	1	165	100
Nuuk	94	5	1	0	177	100
Qeqqa	74	19	5	2	107	100
Qeqertarsuup Tunua	78	18	4	0	131	100
Avannaa Tunulu	80	13	4	3	124	100
d) <u>Ilinniagaqarneq</u>						
Soqanngilaq	74	21	4	1	344	100
	78	15	4	3	78	100
Isumassuineq						
Teknik	93	5	1	1	127	100
Atuagarsulaarsimaneq	94	5	1	0	95	100
Atuagarsorsimasut	96	1	3	0	70	100

Apeqqu: "Aningaasaqarnikkut ullumikkut inissisimanerit qanoq naammagisimaartigaajuk?"

Akissutaasinnaasut: "Naammagisimaarluarpara, naammagaara, immikkut naammaginngilara, naammaginngilluinnarpara"

Nassuiaat: Tabel 4-mi titarnermit qullermit takuneqarsinnaavoq akissuteqartut 17 procentii aningaasaqarnerminnik "naammagisimaarinnilluartut", 37 procentillu "naammaginillutik". Allat 24 procentit "immikkut naammaginngillat", sinnerilu 22 procentit "naammaginngilluinnarlugu". Akissutigineqarsinnaasut siullit marluk ajunngitsuuneraasut katikkaanni takuneqarsinnaavoq 54 procentit annertunerusumik aningaasaqarnerminnik naammagisimaarinnittut, (46 procentillu annerusumik naammaginngitsut). Apeqqu taanna aamma 2001-imi misissuinerimi apeqqutigineqarpoq taamani akissuteqartut taamaallaat 27 procentii ani-ngaasaqarnikkut inissisimanerminnut annerusumik naammagisimaarinnippot. Nikittoqarnera malunnarpoq taamaalillunilu innuttaasut aningaasaqarnikkut inissisimaneranni annertuumik pitsanngoriartoqarsimalluni imaluunniit "ajunngitsumik imaluunniit naammaginartumik aningaasaqarnermik" isuma annertuumik allanngorsimalluni. Pissutsit kingullertut taaneqartut ilimanarnera, tassa 2001-mi misissuisoqarmalli inuit ani-ngaasaqarnermut isumaat allanngorsimasoq, tabel 5-imit takuneqarsinnaavoq.

Tabel 4. Aningaasaqarnikkut ullumikkut inissisimanermik naammagisimaarinnineq

	<i>Naam- magisi- maarl- arpara</i>	<i>immik- naam- maga- ra</i>	<i>naam- kut naam- maginn</i>	<i>naam- magil- luinnar- para</i>	<i>Procent katill</i>	<i>2012 Ajunn- gitsut</i>	<i>2001 Ajunn- gitsut</i>
2012	17	37	24	22	100	54	27
a) <u>Suiaassuseq</u>							
Angut	18	35	25	22	100	53	35
Arnaq	15	39	23	23	100	54	19
b) <u>Ukiut</u>							
55-59	21	49	16	14	100	70	44
60-64	25	37	26	12	100	62	25
65-69	14	30	27	29	100	44	15
70+	2	23	33	42	100	25	16
c) <u>Nunap immikkoortua</u>							
Kujataa	11	40	23	26	100	51	
Nuuk	20	44	17	19	100	64	
Qeqqa	19	33	28	20	100	52	
Qeqertarsuup Tunua	9	36	27	28	100	45	

Avannaa Tunulu	24	27	30	19	100	51	
d) <u>Ilinniagaqarneq</u>							
Soqanngilaq	8	29	30	33	100	37	16
Isumassuineq	18	50	17	15	100	68	(48)
Teknik	21	44	25	10	100	65	(48)
Atuagarsulaarsimaneq	27	42	15	16	100	71	(79)
Atuagarsorsimasut	34	43	13	10	100	77	(79)

Apeqqut: "Isumaqarpit ullumikkut aingaasaqarnikkut inissisimanerit ukiut qulit matuma siornanut naleqqiullugu pitsaanerulersimasoq imaluunniit ajorseriarsimasoq?"

Akissutigineqarsinnaasut: "Pitsaanerujussuuvoq, pitsaanerulaarpoq, allanngorsimannngilaq, ajorserialaarpoq, ajorseriarujussuarsimavoq".

Nassuiaat: Tabel 5a)-mi titarnermi qullermi takuneqarsinnaavoq akissuteqartut 10 procentii isumaqartut ukiut qulit matuma siornanut naleqqiullugu aningaasaqarnikkut inissisimanerat "pitsaanerujussuusoq", 14 procentillu akisimallutik "pitsaanerulaalersimasoq". Katillugit 24 procentit ajunngitsumik ineriartortoqarsimaneranik misigisaqarsimapput. Tamatuma saniatigut 20 procentit aningaasaqarnerat "allanngorsimannngilaq" katillugulli 56 procentit misigisimallutik aningaasaqarnertik ajorseriarsimasoq.

Tabellip ataani takuneqarsinnaavoq arnat angutitut naleqqiullutik ineriartorneq pitsaanerulaartumik misigisimagaat. Aammattaaq inuusunnerusut aningaasaqarnerat utoqqaanerusunit pitsaanerusumik ineriartor-simavoq, tamannalumi pissusissamisoorpoq, tassa pensioneqalerluni ikaarsaarneq tamangajannut inuup aningaasaqarneratigut appariarnermik kinguneqartussaammat.

Tabel 5a. Ukiuni kingullerni qulini inuttut aningaasaqarnerup ineriartornera.

--	--	--	--

	<i>Pit- pitsa- allan- ajor- assut sak aneru <u>nqunn seriarp ajorser</u></i>					<i>Procent <u>katillu</u></i>	<i><u>2012</u> Pitsaa- sortai</i>
2012	10	14	20	33	23	100	24
a) <u>Suiaassuseq</u>							
Angut	9	13	18	33	27	100	22
Arnaq	10	16	22	33	19	100	26
b) <u>Ukiut</u>							
55-59	14	19	24	27	16	100	33
60-64	13	14	24	31	18	100	27
65-69	5	9	17	33	36	100	14
70+	3	10	14	43	30	100	13
c) <u>Nunap immikkoortua</u>							
Kujataa	7	11	12	32	38	100	18
Nuuk	15	14	38	19	14	100	29
Qeqqa	9	17	22	39	13	100	26
Qeqertarsuup Tunua	3	9	12	48	28	100	12
Avannaa Tunulu	12	21	15	32	20	100	33
d) <u>Ilinniagaqarneq</u>							
Soqanngilaq	5	14	17	37	27	100	19

Isumassuineq	21	19	19	20	21	100	40
Teknik	12	10	24	34	20	100	22
Atuagarsulaarsimaneq	12	18	16	29	25	100	30
Atuagarsorsimasut	14	11	36	29	10	100	25

Tabel 5b-mi akissutit imatut agguarput 5a-mi akissuteqarfiusinnaasut siulliit aamma akissuteqarfiusinnaasut kingulliit marluk katinneqarlutik, akissuteqarfiusinnaasorlu "allanngorsimangilaq" pigiinnarneqarluni. Apeqquut pingasunut agguarneqarpoq, taamaalilluni 2001-imi inernerniit assersuussisoqarsinnaalerluni.

Tabellimi takutinneqarpoq, misissuinerit taakku marluk siornani pisuni, piffissami ukiuni qulini akissuteqartut ani-ngaasaqarnikkut ineriartormik misigisaqarneq pingaarnertigut isigalugu annerusumik nikittoqarsimangitsoq. Taamaattumik aningaasaqarnikkut inissisimanerminnik isiginninnerat pillugu nikittoqarsimaneq eqqumiippoq. Soorlu tabel 4-mit takuneqarsinnaasoq, 54 procentit "annerusumik naammaginnipput" 2001-imi taakku 27 procentiinnaallutik. Nassuiaataasinnaasoq tassaasinnaavoq nunarsuaq tamakkerlugu aningaasarsiornikkut ajornartoornerup kingunerisimagaq ajornartoorneq ajornartorsiutillu ulluinnarni tusarneqartarnera tassungalu atatillugu inuit aalaakkaasumik ani-ngaasaqarnertik naammagisimaarlugu.

Tabellip ataani "nunap immikkoortua" 2001-imi misissuineq ilaatinneqanngilaq, tassa taamatut agguaneq taamanikkut nalunaarusiami atorineqanngimmat. Ilinniartitaanerup ataani 2001-imi ilinniagaqartunut immikkoortiterineq ataasiinnaavoq atuagarsorsimasunullu immikkoortiterineq ataasiinnaalluni.

Tabel 5b. Ukiuni kingullerni qulini inuttut aningaasaqarnerup ineriartornera. 2012 aamma 2001.

	<u>2012</u>			<u>2001</u>		
	<u>pitsaa</u>	<u>allannqu</u>	<u>ajorp</u>	<u>itsaa</u>	<u>allnnqu</u>	<u>ajorp</u>
	24	20	56	21	18	61

a) <u>Suiaassuseq</u>						
Angut	22	18	60	24	18	58
Arnaq	26	22	52	19	17	64
b) <u>Ukiut</u>						
55-59	33	24	43	32	18	50
60-64	27	24	49	20	17	63
65-69	14	17	69	10	18	72
70+	13	14	73	15	17	68
c) <u>Nunap immikkoortua</u>						
Kujataa	18	12	70			
Nuuk	29	38	33			
Qeqqa	26	22	52			
Qeqertarsuup Tunua	12	12	76			
Avannaa Tunulu	33	15	52			
d) <u>Ilinniagaqarneq</u>						
Soqanngilaq	19	17	64	16	17	67
Isumassuineq	40	19	41	(27	21	52)
Teknik	22	24	54	(27	21	52)
Atuagarsulaarsimaneq	30	16	54	(49	16	35)
Atuagarsorsimasut	25	36	39	(49	16	35)

Tabel 6-imi takuneqarsinnaavoq akissuteqartut assigiinngitsut sunngiffimmi suut sammissallugit soqutigigaat. Tabellimi kisitsisit takutippaat sammisap taaneqartup nalaani "assut soqutiginnillutik" qanoq amerlatigisut akisimanersut, akissutaasinnaasut allat tassaapput "soqutiginnilaarpoq", "soqutiginnippallaanngilaq" aamma "soqutiginninngivippoq". Apeqqut aamma 2001-imi misissuinermi apeqqutigineqarpoq, taamanikkullu misissuinermi akissutit pingaarnerit tabbelip ilaani takuneqarsinnaallutik.

Tabel 6-mi malugineqassaaq piffissami 2001-imiit 2012-mut utoqqaat maannakkut sunngiffimmi sammisat amerlanersaannut soqutiginninnerat annertusisimasoq, "bingo" aamma "atuakkanik atuarneq" eqqaassanngikkaanni. Sammisani taakkunanik soqutiginninnerulerneq, amerlanertigut akeqanngitsuusut imaluunniit akikitsuaraasut, piffissami 2001-imiit 2012-mut akissuteqartorpasuit aningaasaqarnermiit atuinermillu soqutigisanut misigisaqarfiusunerusunut nuussimasut. Tamanna aamma takuneqarsinnaavoq siusinnerusumut naleqqiullugu niuertarfiit nioqqutissanik akisuunik malunnartumik annikinnerusumik tunisisalernerannik misigisaqarneranni, naak innuttaasut allangujaatsumik aningaasaqaraluartut.

Tabel 6. Sunngiffimi soqutigisat - 2012

	Assas- erngu- peqati- timersor- ilaqut piniarn										
	<u>sorneq</u>	<u>TV</u>	<u>radio</u>	<u>atukkat</u>	<u>avisit</u>	<u>tigiif</u>	<u>neq</u>	<u>bingo</u>	<u>tikeraar</u>	<u>aalisa</u>	<u>tat</u>
2012											
2001	38	50	74	39	36	26	24	13	56	47	48
	21	23	45	36	21	12	9	11	22	28	30
a) <u>Suiaassuseq</u>											
Angut	18	58	70	42	39	28	28	5	60	60	47
Arnaq	58	41	78	36	33	24	20	20	52	34	49
b) <u>Ukiut</u>											

55-59	40	48	63	37	46	22	28	9	65	54	46
60-64	35	48	75	37	41	32	20	14	60	52	49
65-69	35	53	87	43	31	28	30	11	46	42	55
70+	42	51	83	40	17	23	31	20	47	35	45
c) <u>Nunap immikkoortua</u>											
Kujataa	36	56	80	39	32	32	28	14	53	51	52
Nuuk	29	35	55	30	44	20	18	4	50	32	33
Qeqqa	36	41	66	44	29	19	25	8	67	46	48
Qeqertarsuup Tunua	47	51	92	30	24	28	24	18	38	47	53
Avannaa Tunulu	46	66	84	53	46	29	25	23	78	63	58
d) <u>Ilinniagaqarneq</u>											
Soqanngilaq	41	49	88	30	24	24	20	15	55	47	51
Isumassuineq	58	44	72	40	42	28	20	23	55	38	47
Teknik	21	57	65	43	43	28	27	8	58	56	44
Atuagarsulaarsimaneq	39	55	61	40	47	27	34	12	67	47	50
Atuagarsorsimasut	30	40	46	70	59	26	27	4	47	40	37

Apeqgut: "Oqaatigisat uku arlaat illit inuuninnut tulluarnersaava?"

Akissutigineqarsinnaasut: "Ajunngitsumik inuuneqarsimavunga – nuannersut aliasunnartuniit annertunerusimapput, ajunngitsumik inuuneqarimavunga – inuunerlu ilungersunarsimalluni, inuunera ilungersunarsimavoq – nuannersut akuttusimallutik.

Nassuiaat: Tabel 7-mi 2012-mi aamma 2001-imi apequtitut akissutit agguarneri. Takuneqarsinnaavoq "ajunngitsumik inuuneqarsimasutut" naliliisut 2001-mi 54 procentimiit 2012-mi 65 procentimut qaffasimallutik, "ajunngitsumik, ilungersunartumilli inuuneqarsimasut" 38 procentimiit 30 procentimut apparsimallutik. Kiisalu "ilungersunartumik inuuneqarsimasut" 8-miit 5 procentimut appariarsimallutik.

Tabellip ataani malugineqassaaq akissuteqartut utoqqaanersaat inuunermiinnik pitsaanerpaamik naliliisut. Aammattaaq akissutit agguarnerini (tabel 7c) nunap immikkoortuini annertuunik nikingaso-qartoq aamma ilinniagaqarnermut naleqqiullugu (tabel 7d).

Tabel 7. Nammineq inuunermik naliliiq

	<i>pits inuuneq</i>	<i>artor- nalaart</i>	<i>ilunger- nartog</i>	<i>Procent Katillu</i>	<i>akisut amerlas</i>
2012	65	30	5	100	696
2001	54	38	8	100	1030
a) <u>Suiaassuseq</u>					
Angut	66	30	4	100	346
Arnaq	64	30	6	100	350
b) <u>Ukiut</u>					
55-59	64	34	2	100	243
60-64	64	30	6	100	177
65-69	62	32	6	100	120
70+	73	21	6	100	156

c) <u>Nunap immikkoortua</u>					
Kujataa	73	21	6	100	165
Nuuk	60	37	3	100	171
Qeqqa	78	19	3	100	103
Qeqertarsuup Tunua	54	41	5	100	127
Avannaa Tunulu	63	29	8	100	130
d) <u>Ilinniagaqarneq</u>					
Soqanngilaq	59	33	8	100	329
	66	30	4	100	77
Isumassuineq					
Teknik	69	28	3	100	127
Atuagarsulaarsimaneq	70	30	0	100	95
Atuagarsorsimasut	79	19	2	100	68

Apeqqut: "Ukiutit eqqarsaatigigukkit peqqissuusutut misigisimavit?"

Akissutaasinnaasut: "Aap-annertuumik, aap-amerlanertigut, naamik-amerlanertiguunngitsoq, naamik-peqqiillortorujussuuvunga".

Nassuiaat: Immersuinikkut apersuinermi aamma akissuteqartut nammineq qanoq peqqissuunerminnik naliliinerat pillugu apeqqut ilaavoq. Tabel 8-mi akissutit agguarnerannik takuneqarsinnaavoq 84 procentit isumaqartut peqqinnikkut "assut peqqissuullutik" imaluunniit "amerlanertigut taamaallutik". Tabellip ataani 2001-imi taamatut akisutit agguarnerini taamaallaat 69 procentit pitsaaneraapput.

Tabellip ataani malugineqarsinnaavoq ukioqatigiiaat akornanni annertuumik nikingasoqanngilaq, 70-it sinnerlugit ukiullit eqqaassanngikkaanni. Tabel 8d)-mi malunnartumik assigiinngissutaasoq ilinniagaqartuni takuneqarsinnaavoq, akissuteqartut atuagarsornikkut ilinniagaqarsimasut naliliimmata akissuteqartunit allanit pitsaanerusumik peqqissuullutik.

Tabel 8. Nammineq peqqissutsimik naliliineq

	<i>Ajunngi- ajunng- ajor- ajor- vippoq inneruv <u>neruvoq</u> ulinn</i>				<i>Procent katillug</i>	<i>Pitsaas. akisut</i>	<i>akisut amerlas</i>
2012	53	31	12	4	100	84	712
2001	24	45	23	8	100	69	1102
a) <u>Suiaassuseq</u>							
Angut	60	24	12	4	100	84	352
Arnaq	47	37	12	4	100	84	360
b) <u>Ukiut</u>							
55-59	59	28	10	3	100	87	253
60-64	62	24	13	1	100	86	179
65-69	46	40	8	6	100	86	124
70+	40	35	16	9	100	75	156
c) <u>Nunap immikkoortua</u>							
Kujataa	50	34	10	6	100	84	165
Nuuk	47	37	13	3	100	84	177
Qeqqa	45	32	15	8	100	77	106
Qeqertarsuup Tunua	61	27	9	3	100	88	131
Avannaa Tunulu	65	21	12	2	100	86	132

d) <u>Ilinniagaqarneq</u>							
Soqanngilaq	46	29	17	8	100	75	342
Isumassuineq	53	37	9	1	100	90	78
Teknik	64	24	11	1	100	88	127
Atuagarsulaarsimaneq	62	34	4	0	100	96	95
Atuagarsorsimasut	56	41	0	3	100	97	70

Apeqgut: "Ukiut qaninnerit iluanni allamut nunnissaq pillugu pilersaaruteqarpit/-pilersaaruteqarpisi?"

Akissutaasinnaasut: "Aap – Kalaallit Nunaanni illoqarfimmur/nunaqarfimmur anginerusumut, aap- Kalaallit Nunaanni illoqarfimmur/mikinerusumut, aap Danmarkimut imaluunniit Kalaallit Nunaata avataani allamut, naamik".

Nassuiaat: Apersuinikkut immersugassami ilaavoq akissuteqartut ukiuni qaninnerni nuunnissamut pilersaaruteqarnersut pillugu apeqgut. Apeqqummut tunuliaqutaasoq tassaavoq innuttaasuni utoqqarni qassit pensioneqalernermut atatillugu nunap qimannissaanik eqqarsateqartut paasineqarnissaanik kissaateqarneq.

Tabel 9-mi titarnermi qullermi takuneqarsinnaavoq nuunnissamut pilersaaruteqartut 2012-mi 2001-mi misissuinermi amerlassutsinut naapertuupput. Tabel 9c)-mi maluginiarneqarpoq Nuummi akissuteqartut tallima-rarterutai ukiuni aggersuni nunap qimannissaanik pilersaaruteqarmata.

Tabel 9. Ukiuni qaninnerni nuunnissamut pilersaarutit.

	<i>Angine- mikine- nunanut rusumut sumut <u>allanut</u> naam</i>				<i>Procent katillugi</i>	<i>akisut amerlas</i>
2012	4	2	10	84	100	715
2001	(5)	(5)	10	85	100	1102

a) <u>Suiaassuseq</u>						
Angut	6	2	10	82	100	352
Arnaq	3	2	9	86	100	363
b) <u>Ukiut</u>						
55-59	7	2	15	76	100	254
60-64	5	2	11	82	100	179
65-69	1	2	7	90	100	126
70+	2	1	2	95	100	156
c) <u>Nunap immikkoortua</u>						
Kujataa	7	1	5	87	100	166
Nuuk	1	3	19	77	100	177
Qeqqa	2	4	6	88	100	107
Qeqertarsuup Tunua	2	0	3	95	100	131
Avannaa Tunulu	11	2	5	82	100	134
d) <u>Ilinniagaqarneq</u>						
Soqanngilaq	3	1	4	93	100	342
	5	0	18	77	100	78
Isumassuineq						
Teknik	5	2	16	77	100	127
Atuagarsulaarsimaneq	7	2	10	81	100	95
Atuagarsorsimasut	7	7	20	66	100	70

Apeqgut: "Nuunnissannut/ nuunnissassinnut pissutaasoq pingaarneq sunaava?"

Tabel 10-mi takuneqarsinnaavoq "qallunaajuneq imaluunniit qallunaamik inooqateqarneq DK-mullu nuunneq" nuunnermut 24 procentinit pissutaasoq, "meeqqat ernutallu qaninniarlugit" 22 procentinit pissutigineqarluni. Taakkunanga 14 procentit akipput "tassani (nuuffigisassami) utoqqalineq oqinnerummat" allallu 14 procentit "tassani peqqinnissaqarfik pitsaanerummat" pissutaatillugu.

Tabbellip talerpiani apeqguttip assinganut 2001-mi akissutit agguarneri takuneqarsinnaavoq.

Tabel 10. Nuunnermi pissutaasuni pingaarnerit

<i>Pissut</i>	<u>2012</u>		<i>2001</i>
	<u>Procent</u>	<u>Akisut</u>	<u>Procent</u>
			22
Meeqqat ernutallu qaninniarlugit	20	22	18
Tassani utoqqalineq oqinnerummat	13	14	11
Peqqinnissaqarfik pitsaanerummat	13	14	
Qallunaaj/inooqataasoq DK-mut nuuppoq	21	24	21
Pensionit pitsaanerummat		5	9
6			7
Eqqissisimanarat toqqissisimanarluni	4	4	<u>12</u>
Allat	<u>15</u>	<u>16</u>	100
	91	100	

Nuunnissamut pilersaaruteqanngitsunut pissutaasoq pingaarneq tassaavoq "maannakkut najugaqarfinnut attuumassuteqarama", taamatut 51 procentit akipput. Tulliuvoq "ilaquttat qanittumiimata" 22 procentiulluni.

Tabel 11. Nuukkusunnginnermi pissutit pingaarnerit.

<i>Pissut</i> <i>Procent</i>	<u>2012</u>	
		<u>Akisut</u>
Najukkamut ataneq	313	51
Ilaquttat qanittumi najugaqarmata	135	22
Eqqissisimanarmat toqqissisimanarluni	22	15
Aningaasat killeqarmata	12	4
Peqqinnissaqarfik/paarsineq naammaginarmat		
91	2	
Allat	<u>39</u>	<u>6</u>
	612	100

Ilanngussaq 2

Pensioninut pisortat suliffeqarfiini akiliutaasartut

Pisortat ingerlassaanni maanna ukiumut suliat 10.518-iupput. Ataani takutinneqarput 2012-imi pensioninut akiliutaasartut.

Nunatsinni kattuffiit pnsioneqartitsiffiusut

kattuffik:	Akiliut %- inngorlugu		Ukiumut suliat:
SIK	9,09%	Sulisits. tamaat akilertarpaa	6.052
AK – tjenestemandimut assingus.	8,24%	Sulisits. tamaat akilertarpaa	185
AK funk. OK	15,00%	Sulisits. 10% akilertarpaa	241
KIGUT – Klinikassistentit	7,11%	Sulisits. tamaat akilertarpaa	68
Aalisarnermik nakkutilliisut	6,96%	Sulisits. tamaat akilertarpaa	19
Piniarnermik nakkutilliisut	6,93%	Sulisits. tamaat akilertarpaa	15
Attaveqaat	9,93%	Sulisits. tamaat akilertarpaa	54
Nakorsat allattaat	9,65%	Sulisits. tamaat akilertarpaa	25
ASG – pisortat	15,00%	Sulisits. 10% akilertarpaa	40
PIP	7,50%	Sulisits. tamaat akilertarpaa	527
SSK sulinermi pisortat	9,00%	Sulisits. tamaat akilertarpaa	192
Sundhedsassistentit	9,74%	Sulisits. tamaat akilertarpaa	197
Driffteknikerit	9,52%	Sulisits. 6,35% akilertarpaa	18

Kattuffiit Danmarkimi pensioninik aqqissuussinikut

Tusagassiortut	15,00%	Sulisits. 10% akilertarpaa	54 54 45
Teknisk landsforbund	15,00%	Sulisits. 10% akilertarpaa	45
Djøf	15,00%	Sulisits. 10% akilertarpaa	167
Nakorsat	15,00%	Sulisits. 10% akilertarpaa	92
AC - magistre, gym.lærere m.m.	15,00%	Sulisits. 10% akilertarpaa	365
Konstruktørit	15,00%	Sulisits. 10% akilertarpaa	25
Maskinmesterit	15,00%	Sulisits. 10% akilertarpaa	45
PPK Sundhedskartellet	15,00%	Sulisits. 10% akilertarpaa	369
HK Stat	15,00%	Sulisits. 10% akilertarpaa	9
Kigutit nakorsaat	15,00%	Sulisits. 10% akilertarpaa	29
RAF Teleteknikerit	9,30%	Sulisits. tamaat akilertarpaa	32
AFIS operatører	9,30%	Sulisits. tamaat akilertarpaa	30
IMAK	15,20%	Sulisits. tamaat akilertarpaa	461
IMAK timelærere	5,10%	Sulisits. tamaat akilertarpaa	417
Tjenestemandit		Sulisits. tamaat akilertarpaa	745 745

Pensioninut namminersortut suliffeqarfiini akiliutaasartut

Tabeli ataaniittoq Sulisitsisut Peqatigiiffiannit (GA) suliaavoq, namminersortuni pensionisiaqartitsinerup killiffianik takussutissatut. Aamma pingaarnersutigit takutippaa namminersortuni sulisut amerlanersaannut pensioninut akiliutit nalinginnaasumik qaffakkiartoqqajaasut, ataani takussutissiaq takuuk:

GA-mi ilaasortat pensionisiaqartitsinermik aqqissuussineri	Sulisitsisumit			Sulisumit		
	2010	2011	2012	2010	2011	2012
SIK-mik isumaqatigiissut *	7,20%	7,45%	7,70%	0%	0%	0%
Finansforbundimik isumaqatigiissut	11,50%	11,50%	13,50%	5,00%	5,00%	3,00%

Oqaaseqaat. *Suliffiit tamarmik uku pinnagit: Hotelit, Neriniartarfiit Takornariaqarnerlu aamma kilisaatini inuttat. Taakku inuit ataasiakkaarlugit pensionisiaqartitsinngikkaagamik 0% akilerneqartarpoq.

Isumaqatigiissutit aqputigalugit pensionisiaqarnissamik aqqissuussinerit tamanut atuuttut saniatigit, GA-p iluani aammattaaq suliffeqarfiit inuillu ataasiakkaat isumaqatigiissuteqarfigineqartarput, pensionisiaqarnissanik assigiinngitsunik aqqissuussinertalinnik. Taamaalilluni namminersortunut atatillugu ataatsimut isigalugu pensionisiaqarnissamik aqqissuussinerit assigiinngitsut annertuumik nikerarput.